

## SERVET-İ FÜNÛN'A KADAR TEVFİK FİKRET ve BİLİNMEYEN ŞİİRLERİ

Nuri SAĞLAM\*

### Tevfik Fikret and his Unknown Poems up to Servet-i Fünun

**Abstract:** In this article we have tried to follow chronologically the life and art time of Tevfik Fikret from his starting of poetry to the existing of Servet-i Fünun school, around the journals he has contributed, and at relevant points by investigating his personal life, his character and some aspects of his art which were required to be explained. In addition, we have published thirteen poems of the poet which were unknown up to know for the first time in this article.

**Keywords:** New Turkish literature, Servet-i Fünun school, Turkish poetry, poems of Tevfik Fikret, private life of Tevfik Fikret

*Kimseden ümmîd-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl  
Kendi cevvin, kendi eflâkinde kendim tâirim.  
İnhinâ tavk-ı esâretten girândır boynuma,  
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim.*

Tevfik Fikret

Matbuat hayatına başladıktan bir süre sonra devrin edebiyat çevrelerinin dikkatlerini üzerine çekmeye başlayan Tevfik Fikret, o tarihlerden günümüze kadar sanatı ve daha çok şahsiyeti bakımından hakkında en fazla yazı yazılan, tartışmalara hatta kamplaşmalara yol açan ve dolayısıyla yandaşları tarafından

---

\* Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

âdeta bir ahlâk abidesi ve fazilet numunesi gibi yüceltilirken karşıtları tarafından da çok ağır eleştirilere maruz kalan ender sanatkârlardandır. Çıkış noktalarını kolaylıkla terk edip farklı bir boyut kazanmaya son derece müsait olan bu tür kamplaşmalar, taraflar arasında çoğu zaman şahsî husumet ve düşmanlıklara yol açmakta ve bu itibarla münakaşaların odağındaki edebiyatçıların daha çok mizaç ve karakterlerini ön plâna çıkararak deyim yerindeyse edebî kavgalarının<sup>1</sup> aslî malzemesi hâline getirmektedirler. Özellikle Tevfik Fikret hakkında ortaya konan eserler incelendiğinde, bu tür kavgaların *Tevfik Fikret'i Beş Cepheden Kırk Muharririn Tenkitleri*<sup>2</sup> yahut *Tarih-i Kadîm Şiiri Şerhi*<sup>3</sup> örneklerinde olduğu gibi hiçbir ilmî yanı ve dayanağı bulunmayan birtakım gariplikler doğurduğu açıkça görülmektedir. Bununla beraber bir de saf deyiştirilenlerin veya daha doğru bir ifadeyle fikirlerinden ricat edenlerin yazdıkları göz önüne alınırsa hangilerine itibar edileceği içinden çıkılmaz bir muamma hâline dönmektedir<sup>4</sup>. Bu yüzdendir ki Fikret'i tamamen bilimsel bir

- 1 Konumuzla doğrudan alâkalı olduğu için bk. Sabiha Zekeriya Sertel, *Tevfik Fikret-Mehmet Akif Kavgası*, İstanbul, 1940, 24 s. Diğer kavgalar için ayrıca bk. Hüseyin Cahid (Yalçın), *Kavgalarım*, İstanbul, 1326, 333 s.; Ergun Göze, *Peyami Safa-Nazım Hikmet Kavgası*, İstanbul, 1981, 376 s.; Emin Karaca, *Türk Basınında Kalem Kavgaları*, İstanbul, 1998, 416 s.
- 2 Eşref Edib, *Tevfik Fikret'i Beş Cepheden Kırk Muharririn Tenkitleri*, İstanbul, 1362-1943, 64 s. Bu kitapta, Fikret'i bahis konusu eden yazı yahut müstakil çalışmalardan, yazarlarının gerçek kanaatleriyle alâkası olmayan bazı cümle yahut paragraf parçaları bir araya getirilerek şair bütünüyle karalanmak ve kötülenmek istenmiştir.
- 3 Esat Sezai Sümbüllük, *Tevfik Fikret, Tarih-i Kadîm Şiiri Şerhi*, İstanbul, 1947, 64 s. Yazar, Fikret'in söz konusu manzumesini, şiirin içeriğinin aksine sanki toplumun bütün manevî değerlerini yücelten bir esermiş gibi şerh etmiş, hatta kitabın dış kapağına da bu şerhin özeti sayılabilecek "Dini sevdirir, Allah'ı bildirir, vicdanı temizler, ahlâkı düzeltir, insanlığı öğretir." cümlesini yerleştirmiştir.
- 4 Servet-i Fünûn edebî mektebinin teşekkülünden, Fikret'in ölümüne kadar ondan daima sitayişle bahsetmiş olan Cenap Şahabeddin'in, Fikret'in ölümünden sonra Ruşen Eşref (Ünaydın)'a verdiği röportajında önceki görüşlerinden vazgeçmiş olduğunu görmekteyiz. Zira, söz konusu mektebin teşekkülü devresindeki bir yazısında Fikret'ten "müceddid-i edeb", "mekteb-i edeb vâzı" ve "üstad" olarak bahsettiği ("Tevfik Fikret Bey", *Servet-i Fünûn*, yıl. 6, C. 11, nr. 268, 18 Nisan 1312, s. 122-124.) ve onu "Servet-i Fünûn'un ruhu" olarak gördüğü hâlde (Ruşen Eşref, "Cenap Şahabeddin Beyi Bir Gün Ziyaret", *Donanma*, C. 3, nr. 54, 2 Temmuz 1331, s. 853-855.) sonradan "Bu devrin bütün muvaffakiyetlerini Fikret'e isnat edenler büyük ve pek galîz bir surette târîh-i edebiyâtımızı tahrif etmiş olurlar." diyebilmekte ve Fikret'in "muâsırîni" üzerinde hiçbir etkisi olmadığını, tam tersine Halid Ziya'nın hatta Mehmed Rauf'un bile onun üzerinde nüfuz sahibi olduğunu söyleyebilmektedir. (Ruşen Eşref, "Cenap Şahabeddin Bey", *Vakit*, nr. 63, 7 Rebiulevvel 1336-22 Kânunievvel 1333/1917, s. 2.) Adı geçen yazıların yeni harfli yayımı için bk. *Ruşen Eşref Ünaydın-Bütün Eserleri* (hızl. Necat Birinci-Nuri Sağlam), C. 1; C. 3, Ankara, 2002, s. 53-60; 31-35. Bununla beraber, Süleyman Nazif'in, âdeta ağıt mesabesinde bir şiir kaleme aldığı ("Tevfik Fikret'e", *Muallim, [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1333, s. 425-427.) ve bir yazısıyla da göklere çıkardığı Tevfik Fikret'i ("Tevfik Fikret", *Düşünce [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 27-29.), bir yıl sonra yazdığı bir kitapta (*Mehmed Akif, Târîh-i tahrîri: 1337-1919*, İstanbul, 1924, s. 46-65.) son derece tezyif ve hatta tahkir ettiğini görmek mümkündür.

metotla inceleyen Mehmet Kaplan, şairin üzerinde çok tartışılan hususî bir mizacını, "Refah içinde bulunduğu hâlde, hayatından, cemiyetten şikâyet etmesi, izahı lâzım gelen bir noktadır. Fikret'i incelerken bizi meşgul eden en mühim mesele de budur."<sup>5</sup> tespitiyle çalışmasının ana eksenine oturtma ihtiyacı hissetmiştir.

Bu cümleden olarak İbnülemin Mahmud Kemal'in, Fikret'in gerek sanatı gerekse şahsiyeti hakkında öne sürülebilecek hemen bütün fikirlerin söylendiği, "mutlaka bir şey söylemeğe kalkışanların söylenenleri tekrar ve malûmu tizkâr etmekten başka bir iş görmüş olmayacakları"<sup>6</sup> kanaatini ve yazımızın Fikret'e ait fakat bugüne kadar farkına varılmamış birkaç manzumeyi neşretmek gayesini gözden irak tutmaksızın, şairin şiire başladığı tarihten itibaren Servet-i Fünûn edebî ekolünün teşekkülüne kadar geçirdiği safhayı, yazdığı dergiler çerçevesinde -yeri geldikçe onun şahsî hayatı, mizacı ve sanatına dair izaha muhtaç gördüğümüz birtakım hususlarla birlikte- kronolojik olarak takip etmeye çalışacağız.

Hakkındaki kaynaklarda "Mektebde idim. Lisân-ı edebi hecelelemeye henüz başlamıştık. Hâlbuki ben dört seneden beri mevzun tekellüm ediyordum."<sup>7</sup> ifadesine istinaden "on üç, on dört"<sup>8</sup>, "on dört, on beş"<sup>9</sup>, "on beş, on altı"<sup>10</sup> yaşlarında şiire başladığına dair farklı rivayetler bulunan Fikret'in edebî hayatı<sup>11</sup>, Farsça hocası Muallim Feyzî'yi taklit ederek kaleme aldığı ve yine onun tavassutuyla *Tercümân-ı Hakikat*'te yayımladığı ilk gazeline<sup>12</sup> dayanmaktadır. Ancak henüz işin başındayken Fikret'in yayımlanan ilk gazeli hakkında

5 Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser*, 2. bs., İstanbul, 1987, s. 75.

6 İbnülemin Mahmud Kemal İnal, "Tevfik Fikret", *Son Asır Türk Şairleri*, C. 4, 3. bs., İstanbul, 1988, s. 1926.

7 Tevfik Fikret, "Musâhabe-i Edebiyye-16: Evzân-ı Arûz", *Servet-i Fünûn*, y. 6, C. 11, nr. 292, 3 Teşrinievvel 1312/15 Ekim 1896, s. 84. Metnin yeni harfli yayımı için bk. İsmail Parlatır, *Tevfik Fikret-Dil ve Edebiyat Yazıları*, Ankara, 1993, s. 51-53.

8 İsmail Hikmet Ertaylan, "Fikret ve Hayatı", *Düşünce [Nişha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 120.

9 İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret*, İstanbul, 1963, s. 13.

10 Mehmet Kaplan, *age.*, s. 50

11 Asıl adı "Mehmed Tevfik" olan Tevfik Fikret, 25 Aralık 1867 (28 Şaban 1284) tarihinde doğmuş, ilk şiiri ise 7 Ocak 1884 tarihinde yayımlanmıştır. Bu tarihte şair 16 yaşındadır.

12 *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 1677, 26 Kânunievvel-7 Kânunisanî Frengî sene 1884/8 Rebiulevvel 1301, s. 3. "Mekteb-i Sultanî dördüncü sınıf talebesinden Mehmed Tevfik Beyefendininin" takdimiyle yayımlanan bu gazelin altında "Şu gazel Tevfik Beyefendinin medâr-ı fahr-ı nev-sühânân olacak bir istidada mâlik olduğunu tebşîr ediyor. Mekteb-i Sultanî ki birçok nev-resîdegân-ı erbâb-ı zekâyı hâvî feyz-efzâ bir dâru'l-edebdir. Muallimlerinden şâir-i nâdir Feyzî Efendi Hazretlerinin te'sîr-i tertîb-i edîbânesiyle bir hayli üdebâ daha yetiştirip de Mekteb-i Sultânîde lisân-ı Osmânî tederîs olunmuyor diyenleri sükût-ı müteşekkîrâneye mecbûr ederse istiğrâb mı olunur." açıklaması yer almaktadır.

yine farklı iki rivayet bulunduğunu<sup>13</sup> ve bunlardan yanlış olanının daha sonraki bilimsel bir çalışmaya da aynen intikal ettiğini ifade etmek gerekir<sup>14</sup>.

Fikret'in Mekteb-i Sultanî öğrenciliği döneminde *Tercümân-ı Hakikat*'te yayımladığı<sup>15</sup> fakat "Şiir namına yazdığım hezeyanlar, hocalarımın, arkadaşlarımın delâlet ve himmetiyle gazetelere, *Tercümân-ı Hakikat*'e bile girmiş, ismime şair sıfatı çoktan izafe edilmişti."<sup>16</sup> diye tezyif -belki de o zamandan beri şair olduğunu imaen biraz da tefahur- ettiği bu şiirlerinin dışında yine aynı dönemin mahsulü olan fakat bugüne kadar bilinmeyen birkaç manzumesinin de *Berk* ve *Nihal* dergilerinde yer aldığına<sup>17</sup> şahit oluruz.

Fikret'in Divan şiiri tarzındaki ilk iki denemesinin ardından yine *Tercümân-ı Hakikat*'te yayımladığı "Tevhîd"le, Rezaizade Ekrem, Abdülhak Hâmid ve Muallim Naci'nin müşterek sahasına girdiği fakat müteakiben yazdığı manzumelerinde birdenbire Muallim Naci'nin edebî mektebini tercih ettiği bilinmektedir<sup>18</sup>. Zira 1884-1885 yıllarında söz konusu gazetede çıkan bu manzumelerden biri Şeyh Vasfî'yi diğerleri ise Muallim Naci'yi taklit ve tanzir etmek

- 13 Hüseyin Ragıp, Fikret'in yayımlanan ilk gazelinin  
*Hayâl-i zülf-i pîç-â-pîç ile hâtur perîşandır*  
*Fîrâk-ı yâr ile biçâre gönliüm zâr u giryândır*  
matla'lı gazel olduğunu kaydeder. ("Fikret'in İlk Neşredilen Yazısı", *Muallim [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1333, s. 517.) İsmail Hikmet ise *Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat*'te yayımlanan  
*Takvîyet vermekle âlem rişte-i tedbîrine*  
*Düşmemek kabil mi dehrin ukde-i tezvîrine*  
matla'lı bir başka gazelden bahseder. ("Tevfik Fikret ve Hayatı", *Düşünce [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 120.) İsmail Hikmet'in naklettiği ve daha sonraki bir kitabında da aynen tekrarladığı (İsmail Hikmet Ertaylan, *age.*, s. 13.) bu yanlış bilgi, M. Kaya Bilgegil tarafından tashih edilmiştir. (*Tevfik Fikret'in İlk Şiirleri*, Erzurum 1970, s. 1-2; aynı yazar, *Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-II*, Erzurum, 1980, s. 250.) Fikret'in ilk gazeli Hüseyin Ragıp'ın naklettiği gazeldir. İsmail Hikmet'in naklettiği ise ikinci gazeldir ve evvelâ *Tercümân-ı Hakikat* (nr. 1703, 27 Kânunisani-8 Şubat Frengî sene 1884/10 Rebiulahir 1301, s. 3.)'te yayımlandıktan sonra *Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat*'e alınmıştır.
- 14 Kenan Akyüz, *Tevfik Fikret*, Ankara, 1947, s. 29.
- 15 Tevfik Fikret'in *Tercümân-ı Hakikat*'te ilk iki gazelinin dışında beş manzumesi daha çıkmıştır. Bu beş manzumeyi ilk defa keşfeden M. Kaya Bilgegil, adı geçen kitaplarında şairin ilk gazelleriyle birlikte çok detaylı bir şekilde şerh etmiştir.
- 16 Tevfik Fikret, *agm.*, s. 84.
- 17 Bu manzumeler 1302-1303 yıllarında *Berk* ve *Nihal* dergilerinde çıkmıştır. Fikret'in *Berk*'teki şiirlerinden değerli arkadaşım Fırat Karagülle vasıtasıyla haberdar olduk, kendisine müteşekkirimiz.
- 18 M. Kaya Bilgegil, Fikret'in Divan şiiri tarzında kaleme aldığı ilk iki gazelinden sonra yayımlanan "Tevhîd" başlıklı şiirini şerh ederken "Bu manzume, Mehmed Tevfik'in Nâci mektebindeki tecrübeden sonra Ekrem-Hâmid tarzında şiirler yazdığı kanaatini değiştiriyor. Şair, ilk Divan şiiri denemelerinden sonra bu üç şairin müşterek sahasına girmiş, bilâhare Naci edebî mektebinde karar kılmıştır." demektedir. (*Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-II*, Erzurum, 1980, s. 293.)

suretiyle kaleme alınmıştır. Yukarıda zikrettiğimiz *Berk* ve *Nihal* dergilerindeki manzumeler ise şairin bugüne kadar müphemiyetini koruyan Muallim Naci tesirinden sıyrılmaya ve yeni bir edebî hâleye, diğer bir deyişle şairiyetini kendisine borçlu olduğu<sup>19</sup> Recaizade Ekrem'e ne vakit yönelmeye başladığı hususunu aydınlatmak bakımından oldukça önemlidir<sup>20</sup>. Bununla beraber sonradan Muallim Naci'yi tahfif, hatta tahkir eden Fikret'in, mektepte talebe iken edebiyât-ı Osmanî derslerinde Recaizade Ekrem'i Muallim Naci'den önce tanıma fırsatı bulduğunu ve hem şahsına hem de şiirdeki rüçhaniyetine meftun olduğunu ifade etmesine rağmen<sup>21</sup> Muallim Feyzî tesiriyle girdiği Naci edebî halkasını bunca zamandır niçin terk etmediği sorusunu akla getirmesi itibariyle de bu şiirlerin ayrı bir ehemmiyeti vardır. Zira Fikret'in bir yazısında mektep yıllarına ait bir hatırasını üçüncü şahıs lisanıyla anlatırken “Muharrir taklidi sevmez. Daha bir çocuk, bir mektep çocuğu idi; Mekteb-i Sultanînin ikinci sınıfına devam eder; on beş on altı yaşlarında cılız bir şâkird idi. O zamanlarda ise nazîre-nüvislik en parlak marifetlerden sayılırdı. ... Fakat bu tanzir ve taklit mecburiyetinden -Huda bilir- kat'â memnun olmaz idi. ... Bereket versin ki üçüncü *Zemzeme*'nin<sup>22</sup> mukaddimesi, onu müteakip *Takdîr-i Elhân*<sup>23</sup> imdada yetiştirdi. Asâr-ı sahîha-i şî'riyye ne gibi şeyler olduğunu birçokları gibi o da öğrendi.”<sup>24</sup> dediği hâlde, üçüncü *Zemzeme*'nin çıkışından yaklaşık iki yıl sonra bile hâlâ Muallim Naci'nin gazelini tahmîs ettiği *Berk*'te yayımlanan bir şiiri dolayısıyla ortaya çıkmaktadır<sup>25</sup>. Fakat yazımızın belli bir hacmi aşmamak

- 19 Tevfik Fikret, “Musâhabe-i Edebiyye: Mukaddime”, *Servet-i Fünûn*, y. 5, C. 10, nr. 256, 25 Kânunisanı 1311/6 Şubat 1896, s. 338.
- 20 Fikret'in sağlığında neşredilmemiş fakat *Düşünce* mecmuasının 1918'de çıkardığı *Nüşa-i Mahsûsa*'da yayımlanmış manzumelerinin içinde Recaizade Ekrem'i taklit ve tanzir suretiyle yazılmış iki manzumesi vardır. Bu manzumelerin yazılış tarihleri belli olmadığı için Fikret'in Recaizade Ekrem'in tesirine ne zaman girmeye başladığı hususu bugüne kadar tam olarak bilinmemiştir. Hâlbuki bu manzumelerden ilk defa *Düşünce*'nin özel sayısında yayımlandığı zannedilen “Ekrem Beye Nazire” başlıklı gazel daha evvel *Berk* mecmuasında neşredilmiştir. (“Gazel”, *Berk*, nr. 10, cilt. 1, 1302, s. 301-302.) Bununla beraber Fikret'in, aynı derginin aynı sayısında (s. 315-317) “Üstâd-ı muhteremim şâir-i mu'ciz-dem edîb-i vâlâ-himem saâdetlü Ekrem Beyefendi Hazretlerinin bir gazel-i hakîmânelerini tahmîsimdir” cümlesiyle takdim ettiği “Mezârîstân” başlıklı bir manzumesi daha yer almaktadır.
- 21 İsmail Hikmet (Ertaylan), “Tevfik Fikret ve Hayatı”, *Düşünce [Nüşa-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 138-139; aynı yazar, *Tevfik Fikret*, İstanbul, 1963, s. 30-31.
- 22 Recaizade Mahmud Ekrem, *Zemzeme-Üçüncü Kısım*, İstanbul, 1301, 90 s. Recaizade Ekrem bu şiir kitabının mukaddimesinde Muallim Naci'nin şiirlerini ve kitaplarını alaycı bir dille küçümsemektedir.
- 23 Recaizade Mahmud Ekrem, *Takdîr-i Elhân*, İstanbul, 1302, 85 s. Recaizade, Menemenlizade Mehmed Tahir'in *Elhân* adlı şiir kitabına yazdığı bu takrizde de yine Muallim Naci'nin şiirleri hakkında alaycı ifadeler kullanmaktadır.
- 24 Tevfik Fikret, *agn.*, s. 338.
- 25 Fikret'in *Berk*'te “Üstâd-ı sühan-verân Muallim Naci Efendi Hazretlerinin bir gazel-i meşhûrlarını tahmîstir.” (nr. 11, cilt. 1, 1302, s. 328-330.) takdimiyle yayımladığı manzumeyi nazariyibara aldığımızda üçüncü *Zemzeme* çıktıktan yaklaşık iki yıl sonra

zarureti, değinmek istediğimiz hususları açmamıza müsaade etmediği için burada *Tercümân-ı Hakikat*'teki ilk iki şiirinde "Nazmî"<sup>26</sup> mahlasını kullanan Fikret'in söz konusu dergilerdeki şiirlerinde "Mehmed Tevfik" imzasını kullandığını, yine bu devrede kendisi gibi şiirle uğraşan Mekteb-i Harbiye öğrencilerinden Recep Vahyî'ye<sup>27</sup> gönderdiği mektuplarda<sup>28</sup> "Tevfik Nazmî, Mehmed Tevfik Nazmî" gibi müstear adlar tercih ettiğini belirtmekle iktifa etmek istiyoruz.

1888'de Mekteb-i Sultanîyi birincilikle bitiren Fikret, aynı yıl, akrabalarından Sadaret Müsteşarı Tevfik Paşanın tavassutuyla Hariciye Nezareti Umûr-ı Şehbenderî Kalemine girmiş kısa bir süre sonra aynı nezaretin İstişare Odasına geçerek Babîlîdeki memuriyet hayatına, 1892 tarihine kadar mülâzemeten<sup>29</sup> (hiç maaş almaksızın) devam etmiştir<sup>30</sup>. Fikret'in Babîlîdeki memurluk devresi hakkında kaynaklarda yer alan bazı rivayetleri -şairin aşağıda

Recaizade'nin etkisine girmeye başlamakla beraber Muallim Naci edebî mektebini henüz terk etmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

- 26 Tevfik Fikret, nesirden ziyade nazımla uğraştığını telmih için bu şiirlerinde "Nazmî" mahlasını kullanmıştır. (Hüseyin Ragıp, *agm.*, s. 517.)
- 27 Recep Vahyî'nin hayatı ve Fikret'le yaptığı mektuplaşmalar için bk. Cafer Kariper, *Ara Nesil Şairi Recep Vahyî (Hayatı ve Eserleri)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997, s. 1-10.
- 28 İsmail Hikmet, Tevfik Fikret'in mektep arkadaşlarından Cemil Beyin "Benim Rüşdiye arkadaşlarımdan Recep Vahyî Bey vardı. Şimdi Erkânıharp miralaylığından mütekaiddir. Mesarburnu'nda oturur. Onu Fikret'le görüşürdüm. İki de şiire meraklı idi. Vahyî o zaman Harbiyeye devam ediyordu. Fikret'le mektuplaşıp görüşürler, yazdıkları şiirleri birbirine gönderirlerdi." dediğini kaydeder. (*Tevfik Fikret*, İstanbul, 1963, s. 14.) Bu mektupların yeni harfli yayımları için bk. İsmail Parlatur, *age.*, s. 307-308. Bununla beraber Tevfik Fikret'in etrafındakilere yazdığı bütün mektuplar için aynı eserin 307-319. sayfalarıyla, M. Fatih Andı, Yılmaz Taşçıoğlu ve Hüseyin Yorulmaz'dan oluşan bir komisyonun hazırladığı *Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, İstanbul, 1999 adlı esere bakılabilir.
- 29 mülâzemet: Maaşsız, acemilik hizmeti yerine kullanılan bir tabirdir. "Staj" karşılığıdır. Eskiden "stajyer" yerinde "mülâzim", "şakirt" kullanılırdı. (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul, 1983, s. 611.)
- 30 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Sicill-i Ahvâl Defterinde, Tevfik Fikret'e ait 15 Eylül 1892 tarihli resmî hâl tercümesinde "Bin üç yüz altı senesi muharremü'l-harâmının yirmi ikisinde [28 Eylül 1888] yirmi iki yaşında iken mülâzemetle Hâriciye Nezareti Umûr-ı Şehbenderî Kalemine duhûl ve sene-i merkûme safertü'l-hayrının on birinde [17 Ekim 1888] yine mülâzemetle İstişare Odasına nakil ile üç yüz altı senesi zi'l-hiccesinin on altısında İstişare Odası muavini olup üç yüz sekiz senesi şehri-şaban-ı şerifinin on altısında [27 Mart 1891] yine bilâ-maaş Encümen-i Hâriciye Kitabeti ilâve-i me'mûriyet edilmiş ve uhdesine üç yüz altı senesi şehri-ı receb-i şerifinin yirmi dokuzunda [31 Mart 1889] rütbe-i sâlişe tevcih olunmuştur. ... Mûmâ-ileyhe hüsn-i hizmetine mebnî bin üç yüz dokuz senesi zi'l-ka'desinin on ikisinde [9 Haziran 1892] dördüncü rütbeden Mecidî nişân-ı zî-şânı ihсан buyurulmuştur." denilmektedir. (Adnan Akgün, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Hâl Tercümeleri: XIV, "Mehmed Tevfik Fikret", *Yedi İklim*, S. 41, Ağustos 1993, 51.)

yayımlayacağımız bilinmeyen şiirlerinden “Tebriknâme-i Nâçizâne”yi daha anlamlı kılaceği düşüncesiyle- buraya almakta yarar görüyoruz.

“Fikret merhum, ağabeyimle dertleştikleri zaman Babîlîdeki hizmet ve gayretini anlatır, kendisinin bol vaatlerle avutularak mülâzemeten çalıştırıldığından şikâyet ederdi. Fikret nihayeti gelmeyen bu vaatlere nefretle veda etmiş ve Meşrutiyet ilân olununcaya kadar o hayata dönmemiştir.”<sup>31</sup>

“Fikret bizim kaleme geldi. Kendisini kimse tanımayan, kendisi de kimseyle görüşmüyordu. İlk arkadaşı ben oldum. ... Az zaman sonra Fikret çekildi, istifa etti. Kaleme gireli bir defa maaş almamıştı. Bir sa'd-ı Kur'an şerefine mütedâhil maaşları verdiler, onunkiler de alındı. Epey mühim bir yekûn tutuyordu. Kendisine götürdüm, beni gülerек karşıladı; teşekkür etti. İşsizliğin mükâfâtı olan bu parayı alamayacağını söyledi. Hayret ettim, ısrar ettim. O aynı tebessümle başını salladı. O zaman muhâcirîn ianesi için bir komisyon teşekkül etmişti. ‘İadesi mümkün değil ise oraya verirsiniz.’ dedi. Oraya verdim.”<sup>32</sup>

“Cevat Paşanın sadareti zamanında Sadaret Mektubî Kaleminde Mühimme Şubesi tesis edilmişti. Fikret'in akrabasından Bülbül Tevfik Paşa, Fikret'i sekiz yüz kuruş maaşla bu şubeye aldirmıştı. Fikret bir zaman devam ettiği bu şubeden ‘hizmet takdir olunmuyor’ diye çıkmıştı. Onu tekrar İstişâre Odasına almışlar ve 1 Ağustos 1305 tarihinde irâde-i seniyye ile İstişâre Odası Muavini unvanını vermişlerdi. Hem Babîliye devam ediyor, hem de o zaman Gedikpaşa cihetinde bulunan Ticaret Mektebinde Fransızca ve Türkçe hüsnuhat dersleri veriyordu. Bir aralık Mekteb-i Sultanîde bir hocalık açıldı. Fikret hocalığa davet olundu. Bu kendisi için, o hiç sevmediği Babîli müdavimliğinden halâs olmak olacaktı. ... Fakat burada aldığı maaş Babîlide aldığından fazla değildi, belki de eksikti. O, paraya bakmıyordu. Görülecek işe bakıyordu.”<sup>33</sup>

“Bir müddet Babîli aklâmına devam ederek fakat gördüğü hâller ruhuna ıstıraptan başka bir şey vermediğinden Kalemi terk edip gitmiş ve mümeyyizleri, müdürleri, hatta müsteşarı, nâzırı tarafından vukubulan ibrâmlar ve ricalar bî-sûd kalmıştı.”<sup>34</sup>

- 31 Ali Kâmi, “Tevfik Fikret”, *Düşünce [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 33. Ali Kâmi, Tevfik Fikret'in yakın arkadaşlarından İsmail Safa'nın küçük kardeşidir.
- 32 İsmail Hikmet (Ertaylan), “Fikret”, *Muallim [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1333, s. 482-483; *Tevfik Fikret*, İstanbul, 1963, s. 43-44. İsmail Hikmet Ertaylan bu rivayeti, halazadesi ve Tevfik Fikret'in o zamanki Kalem arkadaşlarından olan Nazmi Beyden nakletmiştir. Söylediğine göre Nazmi Bey, o sıralarda Hariciye Nezareti İstişâre Odasında çalışmaktadır.
- 33 İsmail Hikmet (Ertaylan), “Fikret ve Hayatı”, *Düşünce [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 161-162; *age.*, s. 45. Bu mütalâa yazarın kedisine aittir.
- 34 Abdurrahman Şeref, “Tevfik Fikret”, *Düşünce [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1333, s. 22-23.

“Tevfik Fikret Beyin, Tevfik Paşaya intisabı vardı. Hatta müşarunileyhin vezaretinde Nef’îyâne bir terkîb-i bend tanzim etmiş ve kendi sıkıldığından vesatetimle takdim edilmiş idi. Merhumun Kaleme memuriyeti kabul etmediği ve maaş almağa tenezzül eylemediği hakkındaki rivayetlerin aslı, faslı yoktur. ... Merhum ‘Beş yüz kuruş maaş benim idareme kâfi değildir. Ben maişet için hariçte dahi çalışmaya mecburum. Hâlbuki Mühimme Kaleminin vezaifi buna müsaade etmez. Hem maaş almak, hem sık sık Kaleminden ayrılmak benim elimden gelmez. Ben maaşımınla yine İstişare Odasına iade olunur isem orada bana verilen evrakı gece evimde yazarım. Aldığım aylığın hakkını veririm. Gündüzleri de serbest olarak hariçte çalışırım, te’min-i maişet eylerim.’ dedi. Bu arzu is’af olunmadı. Tevfik Fikret de kızdı, Kalemi terk etti.”<sup>35</sup>

Buraya kadar verdiğimiz, örneğini ve mahiyetini daha da genişletme imkânına sahip olduğumuz bu rivayetler, dipnotlardan da anlaşılacağı üzere 1917 ve 1918’de çıkan iki ayrı derginin özel sayılarındaki hatıralara dayanmakta ve bu hatıralar, şairden bahseden yazı yahut müstakil eserlerde birinci dereceden kaynak olarak kullanılmaktadır<sup>36</sup>. Bu örnekler, yazımızın başında ifade etmeye çalıştığımız hususların yanısıra, sonradan kaleme alındıkları için unutulmak, yanlış hatırlanmak, bilerek yahut bilmeyerek tahrif edilmek gibi bazı mahzurları beraberinde getiren “hatıra”ları, bu tür çalışmalarda birinci derecede referans kabul edip kesin yargılara varmanın neredeyse imkânsız olduğunu açıkça göstermektedir<sup>37</sup>. Zira bu rivayetlerde “bol vaatlerle

35 İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *age.*, s. 1921. Bu rivayet, o sıralarda Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Şubesinin muavini olan eski Dahiliye Müsteşarı Mehmed Fuad Beyin, Tevfik Fikret için İbnülemin Mahmud Kemal’e gönderdiği mektupta yer almaktadır.

36 “Meselâ Fikret’i izah için ileri sürülen âmillerden en mühimi onun aşırı derecede faziletli olmasıdır. Fakat faziletli oluş nedir?” diye sorup buna cevap arayan Mehmet Kaplan, eldeki malzemenin Fikret’i izah etmek için yeterli olmadığını ifade etmekle birlikte (*age.*, s. 59-60.) kaynaklarda Fikret’in “fazilet”i için en mühim delil olarak gösterilen memuriyetten ayrılış biçimi ve takip eden süreç hakkında yine bu kaynaklara itibar etmek mecburiyetinde kalmıştır. (*age.*, s. 60-76.)

37 Kaldı ki bu kaynaklardan bazıları “bî- taraf” olduklarını da iddia etmektedir. *Tevfik Fikret ve Ahlâkı* adlı kitabının girişinde, “Fikret’in senelerden beri uzun dedikodulara, tenkitlere, münakaşalara sebebiyet veren ahlâki telâkkileri hakkında bu küçük risaleyi yazmak, onu da kutsiyet duygularını yıkmakla itham edenlerin mevcudiyetini gördükten sonra benim için manevî bir borç hükmüne girdi; çünkü o senelerce tek başına gençliğe kutsiyet duyguları vermeğe çalıştı. Bu mühim mevzuu, benden daha alâkadar olan, Fikret’i yakından tanıyan dostlarına bırakmak daha makul olurdu. Lâkin bütün o dostların ihmali karşısında -bilhassa bu son haksız hücumlardan sonra- daha fazla bekleyemedim. Fikret’i ancak bir iki defa görmüş bîtaraf -hatta sanatına ve muhtelif telâkkilerine birçok noktalarda muâriz- bir adam sıfatıyla, bu satırlar daha hakikate yakın addolunabilir.” diyen Mehmed Fuad Köprülü, “bir iki defa” gördüğünü ve “bîtaraf” olduğunu söylediği hâlde Fikret’i kitap boyunca “namus ve fazilet heykeli” olarak yüceltmekte, “birçok noktalarda muâriz” olduğu “sanatına ve muhtelif telâkkilerine” dair ise tek satır yazmamaktadır. (*Tevfik Fikret ve Ahlâkı*, İstanbul, 1918; kitabın yeni harfli



mülâzemeten" çalıştırıldığından şikâyetçi olan şairin, istifa ettikten sonra kendisine götürülen birikmiş maaşları "işsizliğin mükâfatı" olarak görüp reddettiğine, 800 kuruş maaş aldığı hâlde "hizmet takdir olunmuyor" diye istifa ettiğine, hatta Kalemi terk ettikten sonra dönmesi için "mümeyyizleri, müdürleri, müsteşarı, nâzırı tarafından" kendisine yapılan ricaların fayda etmediğine ve nihayet "Kaleme memuriyeti kabul etmediği ve maaş almağa tenezzül eylemediği hakkındaki rivayetlerin aslı faslı" olmayıp aldığı 500 kuruş maaş geçimini temin etmediğinden ek iş yapmak üzere verdiği arzuhâl kabul görmeyince Kalemi terk ettiğine aynı anda şahit olmaktadır<sup>38</sup>. Hâl böyleyken sonuncu referanstaki "Tevfik Fikret Beyin, Tevfik Paşaya intisabı vardı. Hatta müşarunileyhin vezaretinde Nef'îyâne bir terkîb-i bend tanzim etmiş ve kendi sıkıldığından vesayetle taksim edilmiş idi. Merhumun Kaleme memuriyeti kabul etmediği ve maaş almağa tenezzül eylemediği hakkındaki rivayetlerin aslı, faslı yoktur." ifadesine -ki bu anekdot söz konusu yazıdan başka hiçbir kaynakta geçmemektedir- dikkat çekerek üzerinde biraz düşünmek gerektiği kanaatindeyiz. Bunun için evvelâ Tevfik Fikret'in 15 Eylül 1892 tarihli resmî hâl tercümesine göre 28 Eylül 1888'de Hariciye Nezareti Umûr-ı Şehbenderî Kalemine girdiğini, 17 Ekim 1888'de aynı nezaretin İstîşare Odasına nakledildiğini, 14 Ağustos 1889'da İstîşare Odası Muavinliğine yükseltildiğini, bu görevdeyken 27 Mart 1891'de uhdesine Hariciye Encümeni Kâtipliği ilâve edildiğini hatırlamak, bu resmî bilgilerin onun Babıâlideki memuriyetine dair en güvenilir kaynak olduğunu nazarıtibara almak ve nihayet bu bilgilerle söz konusu rivayetleri karşılaştırmak gerekmektedir.

yayımı için ayrıca bk. aynı yazar, *Edebiyat Araştırmaları-2*, İstanbul, 1989, s. 327-344.) Bununla beraber, Köprülü'nün kitabın nihayetinde yer alan "İşte Fikret'in memlekette ifa ettiği bu ahlâkî vazifeyi nazarıtibara alan bazıları, onun sistematik bir ahlâk felsefesi ve kendine mahsus felsefî, ahlâkî telâkkileri olduğunu iddia ediyorlar. ... Onun eserlerinin şurasına burasına tamamıyla gayrişuurî bir surette girmiş olan muhtelif düşünceleri birbiriyle telif ederek ondan bir felsefe istihracına çalışmak da doğru değildir." hükmü belki bir "muâraza" olarak kabul edilse bile, bu kabul, bir anda bütün dikkatleri üzerine çeken "gayrişuurî" sıfatıyla, ister istemez evvelâ kitabın başında yer alan "İşte Fikret, eseri ile hayatı arasında tam bir ahenk mevcut olan o çok nadir sanatkârlardan biriydi. Eserinde olduğu gibi hayatında da saf, sade ve samimiydi; ve hiçbir zaman bu safvet ve samimiyetten ayrılmadı." hükmünün zedelenmesine, daha önemlisi yazarın kitap boyunca Fikret'in eserlerine istinaden çıkardığı "ahlâk" ve "fazilet" kavramlarının da bu eserlere aynı surette girdiğinin "istihrac"ına yol açacaktır. Buradaki bir başka önemli husus da iddia edilen "bî-teraf"lıkla kitabın içeriğinde herhangi bir "ahenk" unsuruna tesadif edilmesidir.

- 38 Ahmet Hamdi Tanpınar, söz konusu rivayetlere dayanarak Fikret'in "hiçbir iş görülmediğini anladığı için" Kalemden ayrıldığını ve "biriken maaşları bir gün kendisine götürüldüğünde, çalışmadığım hâlde para alamam" dediğini var sayarak "Bu küçük hareket belki çok dürüst bir ahlâkın samimî bir tezahürüydü. Belki çok kuvvetli bir ihtirasın sakınılması imkânsız bir aksülâmeliydi. Yani bir nevi tezahürdü, hatta belki de Fikret bunu tamamıyla farkında olarak, hesaplayarak yapmıştı." ifadeleriyle, hem Fikret'in bu davranışının gerçekliğinden kuşku duymakta hem de hareketin rivayet edilen sebebini tartışmaya açmaktadır. (*Tevfik Fikret-Hayatı, Şahsiyeti, Şiir ve Eserlerinden Parçalar*, İstanbul, ts., s. 4.)

Böyle bir mukayese ise Fikret'in 1888-1892 tarihleri arasında Sadaret Mektubî Kalemî Mühimme Şubesinde değil Hariciye Nezareti Umûr-ı Şehbenderî Kalemîyle aynı nezaretin İstişare Odasında mülâzemeten (maaşsız olarak) çalıştığını, bu durumda adına tahakkuk edecek herhangi bir maaş olmadığı için istifasını müteakip kendisine götürüldüğü söylenen birikmiş maaşları almamak gibi bir "fazilet" in de söz konusu olamayacağını; Gedikpaşa'daki Ticaret Mektebinde öğretmenliğe başlamadan önce Babîâleden ayrılmış olduğunu ve nihayet yeniden İstişare Odasına alınmadığını açıkça göstermektedir<sup>39</sup>. Hâl böyle olunca Kaleme geri dönmesi için müdür, müsteşar ve nâzırlardan geldiği söylenen ısrarcı ricaların, söz konusu amirlere değil de tek geçim kaynağı her ay babası Hüseyin Efendiden gelmekte olan harçlığın<sup>40</sup> kesilmesiyle<sup>41</sup> birdenbire ağır bir maişet kaygısı içine düşen<sup>42</sup> Tefik Fikret'e ait olduğu anlaşılmakta ve yukarıdaki son rivayette zikredildiği gibi 1893 tarihi itibarıyla tebrik edilebilecek herhangi bir terfisi söz konusu olmayan akrabasından Tefik Paşaya<sup>43</sup>, memuriyetten ayrıldıktan bir sene sonra yazdığı

- 39 "Nitekim kendisi, bir seneye kalmadan tekrar aynı Kaleme döner, orada yıllarca kalır, hatta muavinlik payesine yükselir. Fikret'in tekrar Kaleme dönmesi ile şüphesiz bütün işler yoluna girmiş değildir. Şair maaş meselesine başka bir çözüm bulmuştur: Birkaç yerde çalışmak. 1890 senesinde Fikret Gedikpaşa'daki Ticaret Mektebinde iki yüz kuruş aylıkla Türkçe Resm-i Hattı ve Fransızca dersleri muallimliğine tayin edilir. 1892'de Galatasaray Türkçe muallimi olur. 1895-97'de Kolej'de sağlam bir mesnet bulunca, öbür işlerinden birisini bırakmakta korkusu kalmaz." (Mehmet Kaplan, *age.*, s. 75.) Burada "öbür işlerden birisini bırakmakta korkusu kalmaz" ifadesinin Babîâleden ayrılışıyla alâkalı olduğuna dikkat edilmelidir.
- 40 "Tevfik Fikret'in babası Akka mutasarrıfı idi; babasından her ay on beş altın harçlık gelirdi." (Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, [hzl. Alpay Kabacalı], İstanbul, 1993, s. 85.)
- 41 Sonraki tarihlerde Akka'dan Urfa Mutasarrıflığına nakledilmiş olan Hüseyin Efendiyle 1898'de Urfa'da karşılaşan Ebubekir Hâzım Tepeyran, Fikret'ten bir şiir okuyunca babasının şunları söylediğini kaydeder: "Bunu yazan benim oğlumdur. Kendisini Hariciye Nezaretinde iyi bir Kaleme yerleştirdik; biz kıdem peyda ederek ilerleyecek diye umarken günün birinde memuriyetini terk etti. Şimdi böyle boş şeylerle uğraşiyor. Adam olmadı ve olmayacak; bu hâlden pek müteessirim; hatta her ay kendisine göndermekte olduğum paraları da bu teessürle kestim. Maksadım biraz parasız kalarak terk ettiği mesleğe dönmesidir." (*Hatıralar*, [hzl. Faruk İlikan], İstanbul, 1998, s. 342.)
- 42 Tefik Fikret bu sıralarda evlidir ve babasından gelmekte olan para kesilince içine düştüğü geçim sıkıntısı hayli artmıştır. Fikret'in evliliği için bk. Ruşen Eşref, *Tevfik Fikret*, İstanbul, 1919, s. 140-141. Bu kitabın yeni hafli neşri için bk. *Ruşen Eşref Ünyadın-Bütün Eserleri*, (hzl. Necat Birinci-Nuri Sağlam), C. 4, s. 72.
- 43 Uzun süre Hariciyede çalıştıktan sonra 1889 tarihinde "rütbe-i vezâret"e 1895'te de Hariciye Nâzırlığına yükseltilen Tefik Paşanın, manzumenin yazıldığı 1893 tarihinde tebrik edilmesi gereken herhangi bir terfisi söz konusu değildir. Tefik Paşanın hâl tercümesi için bk. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, 3. cilt, C. 3, İstanbul, 1982, s. 1704-1712; C. 4, s. 1713-1762. Burada, eski Dahiliye Müsteşarı Mehmed Fuad Beyin, üzerinde düşünmemiz gerektiğini söylediğimiz "Tevfik Fikret Beyin, Tefik Paşaya intisabı vardı. Hatta müşarunileyhin vezaretinde Neşr yâne bir terkib-i bend tanzim etmiş ve kendi sıkıldığından vesatetimle takdim eddimiş idi. Merhumun Kaleme memuriyeti kabul etmediği ve maaş almağa tezellül eylemediği hakkındaki rivayetlerin aslı faslı yoktur." ifadesi için Mahmud Kemal İnal'ın "Fikret

“Tebriknâme-i Nâçizâne”<sup>44</sup> unvanlı terkîb-i bendin<sup>45</sup> de bu durumun açık bir kanıtı olduğu ortaya çıkmaktadır<sup>46</sup>.

Henüz memuriyette bulunduğu sıralarda, Mekteb-i Sultanîden hocası olan Muallim Naci'nin çıkarmaya başladığı fakat üçüncü sayısından itibaren İsmail Safa'ya bıraktığı *Mirsad*'da yayımlanan şiirleri, İsmail Safa tarafından önceleri “Mekteb-i Sultanî Mezunlarından Şâir-i güzîde-sühan Mehmed Tevfik Beyefendindir.” iltifatıyla takdim edilen Fikret, bu derginin açtığı “Tevhîd yahut Münâcaat”<sup>47</sup> ve “Sitâyîş-i Hazret-i Pâdişahî”<sup>48</sup> konulu iki ayrı yarışmayı<sup>49</sup> da

beyhude sarf-ı fikr etmiş de terkîb-i bend yazmış. Zira merhum Paşanın öyle şeylerden haz ve nasibi yoktu.” şeklinde dipnot düştüğünü belirtmekte de yarar vardır. (*Son Asır Türk Şairleri*, C. 4, 3. bs., İstanbul, 1988, s. 1921'deki 3 numaralı dipnot.)

44 *Son Saat*, nr. 42, 29 Nisan 1925, s. 2. Bu manzume gazete tarafından “Tevfik Fikret'in şimdiye kadar neşredilmemiş bir kasidesi” şeklinde takdim edilmektedir.

45 Şiirin başlığı altında yer alan açıklamada şu ifadelere yer verilmektedir: “Tevfik Fikret merhum, bu manzumeyi 6 Rebiulevvel 1311 ve 4 Eylül 1309 [16 Eylül 1893] tarihinde, o zamanlarda Sadaret Müsteşarı iken rütbe-i vazârete terfi edilen Tevfik Paşaya hitaben yazmıştır. Fikret'in Tevfik Paşaya ailece bir intisabı vardı. Manzumenin aslı, merhum Paşanın damadı ve hâlihazırda Millet Kütüphanesi Müdürü olan Müfid Beyin hususî kütüphanesinde. Tevfik Fikret bu tebriknameyi mukavva nev'inden kalın bir kâğıda yazmış ve küçük kıt'ada bir defter hâline koymuş olduğu bu kâğıtları zimba ile delerek yekdiğerine kırmızı bir kurdele ile rapt etmiş ve kabının üzerine *Tebriknâme-i Nâçizâne* yazmıştır.”

46 Mehmet Kaplan, Fikret'in hiçbir maddî sıkıntı çekmediği, Babîliden ayrılmadan önce üç dört mektepte birden çalışarak iyi bir gelir temin ettiği, bununla beraber babasından da her ay on beş altın geldiği için son derece müreffeh bir hayat sürdüğünü düşünerek onun mizacındaki değişimi dış âmillerden sıyrıp beden yapısı, irsiyet ve şairin çektiği hastalıklardan gelen ferdî ıstırap düzleminde değerlendirmekte ve eserlerine de bu zaviyeden yaklaşmaktadır. (Mehmet Kaplan, *age.*, s. 59-100.) Bununla beraber Kaplan'ın “pikniğe yakın atletik” bir tip olarak tarif ettiği şairin beden yapısı hakkında kesin bir bilgi bulunmadığı “uzun, büyük bir genç” (Mehmed Rauf, “Fikret'in Hayatı ve Hususiyeti”, *Servet-i Fünûn*, y. 9, C. 18, nr. 465, 27 Kânunisani 1315, s. 354.); “iri vücutlu, pek sevimli bir delikanlı” (Ahmet İhsan Tokgöz, *age.*, s. 80.) ve “yirmi iki yaşında şişmanca bir adammış” (Ruşen Eşref, *age.*, s. 140.) gibi kıyası köşesi belli olmayan müphem vasıflandırmalardan anlaşılmaktadır.

47 Tevfik Fikret'in bu yarışmada birinci olan “Tevhîd” adlı şiiri, *Mirsad*, nr. 14, 13 Haziran 1307, s. 105-106'dadır. İçinde manzum parçalar da barındıran bu mensur şiirin yeni harfli yayımı için bk. Asım Bezirci, *Tevfik Fikret-Bütün Şiirleri-1*, İstanbul, 1984, s. 110-117; İsmail Parlatır-Nurullah Çetin, *Tevfik Fikret-Bütün Şiirleri*, Ankara, 2001, s. 51-53.

48 Fikret'in bu yarışmayı kazandığı “Sitâyîş-i Hazret-i Padişahî” adlı şiiri için bk. *Mirsad*, nr. 24, 19 Ağustos 1307, s. 186-188. Şiirin yeni harfli yayımı için bk. Asım Bezirci, *age.*, s. 168-172; İsmail Parlatır-Nurullah Çetin, *age.*, s. 85-86.

49 Yarışma, “Bu nüshamızdan itibaren zemini tarafımızdan tayin kılınmak ve ayda bir kere 'Müsâbaka-i Edebiyye' unvanı altında mecmuamızca derc olunmak üzere edebiyat müntesiblerinden manzum ve nazım eserler talep edeceğiz. ... Birincilik kazanan eserin sahibine bir senelik, ikincisine altı aylık abonemizin takdimini vadeyleriz...” sözleriyle ilân edilmiştir. (*Mirsad*, nr. 9, 9 Mayıs 1307, s. 65.)

kazanınca<sup>50</sup>, devrin edebiyat çevrelerinde İsmail Safa kadar adından söz ettirmeye<sup>51</sup> ve hatta kendisine nazire yazılacak derecede alâka uyandırmaya başlamıştır. Zira o zamana kadar yaptığı neşriyat ile “şâir-i mâderzâd” olarak tanınmış olan İsmail Safa, bu sıfatla Fikret’i himayesi altına almış<sup>52</sup> ve onu okuyucularına kıymetli bir şair olarak tanıtmıştır<sup>53</sup>. Tevfik Fikret, her ne kadar *Mirsad*’daki şiirlerinin altına imzasını koymamış olsa bile, İsmail Safa’nın nazarında “Mekteb-i Sultanî Mezunlarından Şâir-i güzîde-sühan Mehmed Tevfik Beyefendi” iken ilerleyen zaman içinde evvelâ “Şâir-i güzîde-sühan Mehmed Tevfik Bey Birader”liğe sonra “Mehmed Tevfik Beyefendi”liğe<sup>54</sup> terfi edecek ve nihayet kendisine nazire yazılacak kadar şairlikte mütemyiz, hür ve azade bir şahsiyet olarak İsmail Safa’nın en samimî arkadaşlarından biri olacaktır. Fikret için yazılan ve onun mizacının bir başka yansımaya işaret eden ilk nazireyi de buraya almakta fayda görüyoruz:

*Ne gördü kalb-i hazînîm esîriniz olalı?  
Ne gördü âh ebedî hüzn-i tâmdan başka?*

*Niçin bu kalb-i perîşâna rahmınız yoktur?  
Ne etti zâtınıza ihtirâmdan başka?*

*Hemîşe fikr ü hayâlim visâlinizdir âh!  
Cihânda bir emelim yok bu kâmdan başka!*

- 50 *Mirsad* dergisi, bu iki yarışmanın arasında bir de “Na’t-ı Şerif” müsabakası düzenlemiş ancak Tevfik Fikret bu yarışmaya ya katılmamış yahut da dereceye girememiştir. Bu müsabakanın ilânı için bk. *Mirsad*, nr. 14, 13 Haziran 1307, s. 107. İlk dört sırayı alan na’tlar için de ayrıca bk. *Mirsad*, nr. 19, 18 Temmuz 1307, s. 145-148.
- 51 İsmail Safa’nın kardeşi Ali Kâmi Bey, bu konuda şunları söyler: “*Mirsad* mecmuası bir müsâbaka-i edebîye açmıştı. Zamanın üdebasını bir ‘Tevhîd’ yazmaya davet ediyordu. Müsabakaya şâir-i güzîde-sühan Tevfik Bey de iştirak etti ve birincilik onda kaldı. Daha o zaman Fikret namı yoktu. Hep Mehmed Tevfik Bey deniyordu. Fakat o artık meçhul bir Mehmed Tevfik Bey değildi. Mehâfil-i edebîyede İsmail Safa kadar ondan da bahsolunmaya başlamıştı.” (“Tevfik Fikret”, *Düşünce [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 145-146.)
- 52 Tevfik Fikret’in zuhurunda, onu daima himaye eden İsmail Safa’nın ve onun dergisinin birinci derecede rol oynadığını söyleyen Ali Ekrem, “*Mirsad*’ın da ömrü sabah yıldızı kadar sürebilmiştir. Fakat o kevkeb-i edeb görünmeseydi Fikret’in neyyir-i irfânı tulû edemezdi.” demektedir. (“Bir Hatıra”, *Muallim [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1333, s. 449.)
- 53 Mehmet Kaplan, *age.*, s. 78. İsmail Safa’nın Fikret’in “Bahar” adlı şiirinin altına yazdığı şu manzum mütalâa buna iyi bir örnektir:  
*Ne rütbe dil-nişîn ise çemende nağme-i hezâr  
Ne mertebe lâtif ise bahârda şükûfe-zâr  
Bahâra karşı söylenen bu şi’r-i ter de öyledir  
Lâttf ve dil-nişîn olan bu şi’r-i ter de bahâr.*  
(*Mirsad*, nr. 7, 25 Nisan 1307, s. 51; bu şiirlerin yeni harfli yayımı için ayrıca bk. İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret Mirsad’da*, İstanbul, 1965, s. 5.)
- 54 İsmail Safa, Tevfik Fikret’in *Mirsad*’daki son şiirlerini “Mehmed Tevfik Beyefendindir” ibaresiyle takdim etmektedir.

*Gönül sebep arasın mı figan ü giryesine,  
Nigâh-ı dîde-i pür-ibtisâmdan başka?*

*"Esîrinim" dediğim mübtezel mi geldi size?  
Ne söyledim ki bu ulvî kelâmdan başka?*

*Fürûğ-ı vuslatınız mâ-bihî'l-hayâtım iken,  
Ne gördü çeşm-i ümûdim zalâmdan başka?*<sup>55</sup>

Fikret'in *Mirsad* dergisinde "Başka"<sup>56</sup> adıyla yayımladığı manzumeye nazire olarak kaleme alınan bu şiir, o sıralarda yine aynı dergide ara sıra şiirleri çıksa da daha çok fennî konularda yazılar yazan Âmir Tevfik imzalı bir şahsa aittir. Muhtevasından da anlaşılacağı üzere Âmir Tevfik'in asıl maksadı Fikret'in şiirini tanzir etmek değil onunla görüşmek istediği hâlde buna muvaffak olamayışından duyduğu infialî dile getirmektir. Çünkü *Mirsad*'da şiir ve yazıları çıkan gençler için yeterince temayüz etmiş bu yeni şairle görüşmek âdeta bir "ihtiyâc-ı rûh" hâlini almıştır. Fakat kendisine ulaşmak o kadar da kolay bir iş değildir<sup>57</sup>. Yukarıdaki nazire Fikret'in sonraki dönemde üzerinde çok durulan "merdüm-girîz" tabiatının ilk şöhretiyle birlikte ortaya çıktığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Kaldı ki şairin bu tabiatı Servet-i Fünûn döneminin başlangıcından itibaren giderek daha da keskinleşecek ve ilerleyen zaman içinde dış âlemlerle olan bütün bağlarını koparacak, hatta kendisini "âlemin haricine"<sup>58</sup> kadar götürecektir.

*Mirsad* mecmuası hükûmet tarafından çok garip bir vehimle kapatılınca<sup>59</sup>, arkadaşları Hüseyin Kâzım ve Ali Ekrem'le birlikte çıkardıkları

55 Tevfik Fikret'in, *Mirsad* mecmuasının açtığı "Tevhîd" konulu yarışmayı kazandıktan sonra şöhretî yayılmaya başlamıştır. Zira Fikret için yazılan bu ilk "Nazire", "Güzidesühan Mehmed Tevfik Beyefendiye" ithafıyla yayımlanmıştır. İthaf cümlesi, şiirin bulunduğu sayfanın altında dipnot olarak verilmektedir. (*Mirsad*, nr. 19, 18 Temmuz 1307, s. 149.)

56 *Mirsad*, nr. 17, 4 Temmuz 1307, s. 131.

57 Ali Ekrem, *agm.*, s. 452.

58 Fikret'in bir konuşmasında "Ben âlemin ne fevkinde, ne dînundayım, hâricindeyim." dediğini nakleden Cenap Şahabeddin, "En doğrusu o, beşeriyet-i hâzıramızın fevkinde ve hâricindeydi." demektedir. (Cenap Şahabettin, "Tevfik Fikret", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1546, 17 Şevval 1333/15 Ağustos 1331-28 Ağustos 1915, s. 3.)

59 İsmail Safa'nın küçük kardeşi Ali Kâmi, ağabeyinin *Hissiyat* adlı şiir kitabının başına yazdığı "Merhum İsmail Safa Beyin Tercüme-i Hâli"nde *Mirsad*'ın kapatılmasını şöyle anlatmaktadır: "Bir gün -Kâmil Paşanın yine sadareten azil olunması üzerine- memurlar geldi, gazetenin müdür-i mes'ûl ve sâhib-i imtiyâzıyla sermuharririni Mabeyne götürdüler. Mecmuada Kâmil imzasıyla intişar eden bir gazel jurnalcilerin ihbarına göre Kâmil Paşanın felâket-i infisâline telmihâtı hâvî imiş. İki gün süren istintak neticesinde sermuharrir ve sâhib-i imtiyâzın sebilleri tahliye olunur. Fakat gazete müebbeden cezâ-yı ta'tîle uğrar." (İsmail Safa, *Hissiyât*, 2. bs., İstanbul 1328, s. 8.) Derginin 10 Ağustos 1891 tarihli son nüshasında yayımlanan "Muğber" başlıklı bu şiirde, şair hayat

*Malûmat* dergisinin ilk sayısına<sup>60</sup> kadar sadece bir şiiri yayımlanmış<sup>61</sup> olan Fikret, yaklaşık iki buçuk yıl aradan sonra<sup>62</sup> hem II. Abdülhamid'in doğum yılı hem de söz konusu derginin çıkışı üzerine yazdığı tebrikname<sup>63</sup> ile yeniden yayın hayatına dönmüş<sup>64</sup> ve bu tarihten itibaren neşrettiği şiir ve yazılarının altında çeşitli imzalar kullanmağa başlamıştır. Nitekim *Malûmat*'ın bu sayısında yayımlanan ve sanatının bir başka cephesinin de ilk ürünü olan denemenin<sup>65</sup> altında "M. T." imzası yer almaktadır. Derginin ilk sayısında çıkan bu şiir ve denemeden sonra yaklaşık altı ay boyunca yine kaybolan Fikret, 24. sayıda bu sefer "Mehmed Fikret" imzasıyla yayımladığı üç şiir ve bir edebî makaleyle yeniden karşımıza çıkar. Bu imza bir bakıma Fikret'in şiir telâkkisindeki farklılaşmanın da bizzat kendisi tarafından ortaya konuş şeklidir. Zira bu makalede Batı edebiyatının "şu son zamanlarda gerek tarz-ı tasavvur ve ihtisâsâtımız, gerek şîve-i beyânımız üzerinde büyük bir tesir husule getirmiş"<sup>66</sup> olduğunu söyleyen Fikret, söz konusu altı ay içinde Fransız edebiyatının tanınmış şairlerinin eserleriyle sathî de olsa temas etmeye çalışmıştır<sup>67</sup>.

karşısındaki iğbirarını dile getirmekte ve bütün kâinatı da aynı gözle görmektedir. Söz konusu şiir için bk. *Mirsad*, nr. 25, 29 Ağustos 1307, s. 197.

- 60 *Malûmat*'ın ilk sayısı 12 Şaban 1311/10 Şubat 1309 [22 Şubat 1894] tarihinde çıkmıştır.
- 61 "Ey Kız" başlıklı bu şiir *Hazîne-i Fünûn*'da çıkmıştır. (nr. 2, 8 Temmuz 1309/7 Muharrem 1311[20 Temmuz 1893], s. 2.) Tefik Fikret bu süre zarfında başka şiir yayımlamamış olsa bile şiir yazmayı sürdürmüştür. Nitekim üslûp ve tarz olarak bu döneme ait birçok şiiri *Düşünce* mecmuasının 1918'de çıkan Tefik Fikret özel sayısında neşredilmiştir.
- 62 Ali Ekrem, Tefik Fikret'in *Mirsad* kapatıldıktan sonra hiçbir mecmuaya yazı yazmamaya karar verdiğini söylemektedir. (*agm.*, s. 448.)
- 63 "Tebrik-i Velâdet-i Pür-meymenet-i Hazret-i Hilâfet-penâhî ve Arz-ı Şükran" adlı bu şiirin Tefik Fikret'e ait olduğunu gösteren herhangi bir emare yoktur. Bu şiirin Fikret'in olduğunu Ali Ekrem'in "*Malûmat*'ın ilk nüshası 10 Şubat 1309 tarihinde intişar ediyordu. Bu birinci nüshanın birinci sahifesindeki *Tebrik-i Velâdet* şiiri Fikret'in, padişaha yazılan kaside ile onu takip eden mensure de benimdir." ifadesinden anlıyoruz. (Ali Ekrem, *agm.*, s. 459.)
- 64 Fikret'in dönüşüyle birlikte *Malûmat*'ın çehresi birdenbire değişmiştir. 24. sayıya kadar ara sıra Hüseyin Sîret, Ayın Nadir (Ali Ekrem) ve birkaç değişik imzanın şiirleri görülse de daha çok Mustafa Fazıl ve Hüseyin Daniş'in nesir yazılarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. 24. sayıdan itibaren başta Tefik Fikret'in şiirleri olmak üzere derginin ilk sayfasında daima şiirler yer almış ve *Malûmat* âdeta bir şiir mecmuası hâline gelmiştir.
- 65 M. T., "Güzellik", *Malûmat*, nr. 1, 16 Şubat 1311/10 Şubat 1309, s. 5-6.
- 66 "Makale-i Mahsûsa", *Malûmat*, nr. 24, 7 Safer 1312/28 Temmuz 1310, s. 186.
- 67 Nitekim Fikret, "Hepimiz Tabiatın Birer Acemi Şakirdiyiz" adlı denemesinde Fransızca bir antolojiden bahsederken şunları söyler: "Koltuğuma Fransızca bir müntehabât mecmuası şıkıştırarak çamlığa doğru çıktım... İlk çevirdiğim yaprakta Lamartine'in 'Lac'ları münderic idi. O şî'r-i âbdârı yarı kitaptan, yarı ezbere, kim bilir kaçınıcı defa olarak bir kere daha tekrar ettikten sonra, Baudelaire, Musset, Hugo, Banville, Prudhomme, Coppée gibi bedâyipervân-ı hayâl ve hakikatten üçer beşer sahife mütalâa ettim. Her yaprağı çevirişimde zihnime bir cihân-ı ma'rifet sığdırmış kadar oluyordum. Okuduğum nefâise, Osmanlı âsâr-ı edebiyesi arasında emsal arıyor, bulabildikçe iftihar ediyordum.

*Malûmat*'ta yayımladığı şiirlerin sadece ikisinde "Mehmed Tevfik" imzasını kullandığı hâlde yeni bir söyleyişin ilk izlerini gördüğümüz diğer bütün şiirlerinde "Mehmed Fikret" imzasını kullanması bu anlayıştan doğmaktadır. Burada Fikret'in kullandığı imzalar ve *Malûmat*'taki bazı şiirleri dolayısıyla bir başka hususa daha değinmekte fayda görüyoruz ki bu, Fikret hakkında yapılan çalışmalara alınan yahut alınmayan birtakım şiirlerin ona ait olup olmadığı meselesidir. Maksadımız, aşağıda yayımlayacağımız bilinmeyen şiirlerini de göz önüne alacak yeni bir çalışma veya derlemede bu konulara dikkat çekmektir.

Evvelâ *Malûmat*'ta yayımlanan "Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele"<sup>68</sup> adlı şiirin Tevfik Fikret'e ait olmadığını belirtmek gerekir. Her ne kadar "Mehmed Fikret" imzasını taşıyan bu şiirin ona ait olduğu zikredilirse<sup>69</sup> de bu yanlışlık derginin bir sonraki nüshasında yer alan "İ'tizar"<sup>70</sup> gözden kaçmış olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca "Nazım" imzasıyla gönderilen eş'ârdan intihâb edilmiştir." takdimiyle yayımlanan üç gazel, bir kıt'a ve bir matla<sup>71</sup> daha vardır ki şairin sadece ilk iki şiirinde kullanmış olduğu bu mahlastan dolayı yine söz konusu kaynaklarda<sup>72</sup> Fikret'e ait olarak gösterilmektedir. Ancak bu şiirlerin mecmua tarafından takdim şeklini, şairin ilk şiirleriyle dahi mukayese edilemeyecek kadar basit olan söyleyiş biçimiyle ahenk unsurlarını ve özellikle şiirde bu kadar mesafe kat etmiş olan Fikret'in eskiden yazmış olsa bile artık bu tür şiirleri yayımlamayacağını nazarıtibara alarak bunların ihtiyatla karşılanması gerektiği kanaatindeyiz<sup>73</sup>. Bununla beraber *Malûmat*'ta bazen alt alta yahut yan yana yer alan iki şiirden sadece ikincisine imza konulduğu görülmekte ve imzasız olarak yayımlanan birinci şiirin, şekil ve muhteva bakımından ikinci şiirdeki imzaya ait olduğu açıkça belli olmaktadır. Buna rağmen aynı düzen içinde yayımlanmış imzasız şiirlerden bazıları İsmail Hikmet Ertaylan tarafından Fikret'e aitmiş gibi gösterilmiş<sup>74</sup>.

Bazı mısraları, beyitleri Türkçeleştirmek istiyor, muvaffak oldukça seviniyordum..." (*Malûmat*, nr. 26, 21 Safer 1312/11 Ağustos 1310, s. 203-204.)

68 *Malûmat*, nr. 46, 17 Ramazan 1312/2 Mart 1310, s. 361-362.

69 Mehmet Kaplan, *age.*, s. 89; Asım Bezirci, *age.*, s. 230-232; İsmail Parlatır-Nurullah Çetin, *age.*, s. 125-126.

70 "Geçen hafta neşrolunan kırk altı numaralı nüshamızda "Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele" unvanlı manzumeye Mehmed Rifat imzası konulacak yerde sehven Mehmed Fikret denilmiş olmağla arz-ı i'tizâr ederiz." (*Malûmat*, nr. 47, 1 Şevval 1312/15 Mart 1310, s. 2.)

71 Bir Hâfize-i Kur'ân'a; Gazel; Diğer; Kıt'a; Bir Matla', *Malûmat*, nr. 37, 8 Cemaziyelevvel 1312/27 Teşrinievvel 1311, s. 290.

72 Asım Bezirci, *age.*, s. 224-228; İsmail Parlatır-Nurullah Çetin, *age.*, s. 119-123.

73 Fikret'e ait olmayan şiirleri bile "siyak u sibâk" iddiasıyla Fikret'e aitmiş gibi gösteren İsmail Hikmet Ertaylan, Fikret'in *Malûmat*'taki şiirlerini bir araya getirdiği derlemesinde bunlardan "Bir Hâfize-i Kur'an'a" ve "Bir Matla" adlı iki manzumeye de yer vermemiştir. (*Tevfik Fikret Malûmat'ta*, İstanbul, 1965, s. 30-31.)

74 İsmail Hikmet, "Nazım" imzalı bir şairin "Primadonna" (nr. 30, 20 Rebiulevvel 1312/8 Eylül 1310, s. 234-235.) ve Vehbizade Muallim Rüşdî'nin "Hayalime" (nr. 44, 16 Şaban 1312/30 Kânunisani 1310, s. 346-347.) adlı şiirlerini bu sebeple Fikret'e ait olarak göstermektedir. (*age.*, s. 26-30.)

esasen Fikret'e ait olduğu açık olan bir başka şiir de diğer kaynaklarda yer almamıştır.

"1-Ninesine" ve "2-Yavrucağa"<sup>75</sup> başlıklarıyla iki ayrı bent hâlinde düzenlenmiş olan söz konusu şiir yine derginin ilk sayfasında "Mehmed Fikret" imzasını taşıyan nazirenin sağ ve sol tarafında iki ayrı sütuna yerleştirilmiştir. Bu sayfada başka bir şiir ve yazı mevcut değildir. Bununla beraber Halûk için yazıldığını düşündüğümüz bu şiirin Fikret'e ait olduğunu gösteren daha kuvvetli kanıtlar vardır ki bunlardan birincisi Halûk'un doğum tarihidir. Bu tarih kaynaklarda her ne kadar 1895<sup>76</sup> olarak zikredilse de Halûk, 1965 yılında Amerika'nın Park Lake şehri Presbyteryen Kilisesi başpapazı iken öldüğünde 72 yaşındadır<sup>77</sup>. Buradan hareketle 1893-1894 tarihlerinde doğmuş olduğu ortaya çıkmaktadır<sup>78</sup>. Ayrıca derginin 31. sayısında yayımlanan ve yine şairin Halûk'tan ilham alarak yazdığını düşündüğümüz şiiriyle<sup>79</sup> bu şiir arasında hem mahiyet hem de kullanılan kelime ve terkipler bakımından çok açık benzerlikler olduğunu görürüz. Daha ilk bakışta imzasız şiirdeki "tıfl-ı dilsitân, perf-i rûhper, sefâ-yı dil, leyâl-i râhat, mehâsin-i cihân, ihtirâz-ı dilnişîn, yâr-ı cân, ümmîd, çiçek, ibtilâ...", gibi tasarrufların, imzalı şiirdeki "tıfl-ı dilârâ, tâir-i zîbâ, şî'r-i sefâ, leyl-i visâl, hüsni-i mutarrâ, ma'sûka-i cân, ümmîd, gonce, meclûb..." gibi kelime, tamlama ve kafiye unsurlarıyla aynı kalemin mahsulü olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik şekil bakımından *Şermin*'deki çocuk şiirlerine özellikle de "Rengîn" ve "Rüyâ" adlı şiirlere çok benzeyen bu şiir pek başarılı olmasa bile,

*Nedir tehâlükün yine,  
Güzel nine,  
Kimin şu duyduğun sedâ  
O şî'r-i mübhem-i sefâ*

75 *Malûmat*, nr. 34, 17 Rebiulahir 1312/2 Teşrinievvel 1310, s. 264. Bu şiir için bk. İsmail Hikmet Ertaylan, *age.*, s. 23-24.

76 Kenan Akyüz, *age.*, s. 36; Mehmet Kaplan, *age.*, s. 76; Yaşar Nabi, *Tevfik Fikret-Hayati, Sanati, Şiirleri*, İstanbul, 1964, s. 3.

77 "Ünlü Türk şairi Tevfik Fikret'in Hristiyan olup, Amerika tâbiyetine geçen oğlu H. Halûk Fikret, 9 Haziran 1965 günü Amerika'nın Park Lake şehrinde kanserden ölmüştür. Müteveffa 72 yaşında idi. ... Öldüğü zaman Park Lake şehri Presbiteryen kilisesi başpapazı idi." (*Cumhuriyet*, 42. yıl, sayı: 14695, 30 Haziran 1965, s. 1.)

78 Önce İskoçya'nın Glasgow şehrine, burada Hristiyan olduktan sonra Amerika'ya geçip bir daha Türkiye'ye dönmemiş ve orada ölmüş olan Halûk hakkında, Talât Sait Halman'a gönderdiği mektuptan başka herhangi bir kaynağa sahip değiliz. Talât Sait Halman 1963'te Halûk'tan babası hakkında yeni bilgiler edinebilmek ümidiyle kendisine bir mektup yazmış, aradan hayli zaman geçtikten sonra aldığı cevabî mektubu *Milliyet* gazetesinde yayımlamıştır. Fakat bu mektupta doğal olarak kayda değer yeni bir bilgi mevcut değildir. (Talât S. Halman, "Halûk'un Son Vedat", *Milliyet*, yıl: 17, S. 6668-6672, 19-23 Haziran 1966, s. 6.)

79 Mehmed Fikret, "Sevda mısın, Ümmîd misin, Neş'e misin Sen?", *Malûmat*, nr. 31, 27 Rebiulevvel 1312/15 Eylül 1310, s. 241-242.



*Nedir? Ne söylüyor sana,  
 Bu itina,  
 Bu ibtilâ,  
 Bu ihtirâz-ı dilnişîn  
 ...  
 Sen ey şükûfe-i cinân  
 Nesin, sefâ-yı dil misin  
 Değil misin  
 Feda şu anlaşılmayan  
 Sürûduna  
 Benim bütün fesâhatim,  
 Belâgatim,  
 Olanca şairiyyetim!*

parçalarından da anlaşılacağı üzere, Fikret'in uzun zamandır aradığı kolaylıkla birbirine bağlanan (enjambement) “yeni bir mısra yapısı”na, “konuşma veya heyecan sentaksı”na ve serbest müstezad nazım tarzına Servet-i Fünûn'dan önce kavuştuğunu göstermesi ve onun şiirindeki gelişim merhalesini daha da geriye götürmesi bakımından önemlidir.

Tevfik Fikret'in batı edebiyatından yaptığı ilk şiir çevirileri de bu dergide yer almaktadır. “Charles Foster'den” başlıklı ilk çevirisinin altında “Mehmed Tevfik” imzasını kullanan şairin, François Coppée'den iktibas<sup>80</sup> ettiği “İlk Sevgi”<sup>81</sup> ve “Baba”<sup>82</sup> başlıklı iki şiirinde “E. Necib” imzasıyla karşılaşırız<sup>83</sup>. Bununla beraber “Baba” unvanlı tercümenin muhtevasının Fikret'in hususî hayatı bakımından ilgi çekici olduğunu belirtmek gerekir. Şiirde “sefalet” ve “sefahet” yüzünden içki müptelâsı olan sarhoş bir kocanın her akşam eve geldiğinde karısını dövdüğü; fakat günün birinde bir çocuklarının dünyaya geldiği, o gün koca eve dönünce karısının uyumakta olan bebeği göstererek “Haydi bakalım vur, vursana! Kim menediyor? Deminden beri avdetini bekliyordum. İşte hazırım, ne duruyorsun!...” şeklindeki çıkışmasına rağmen kocanın merhamete geldiği ve böylece yeni doğan çocuğun karı ile kocayı birbirine bağlamış olduğu anlatılmak istenir. Bu şiirle Fikret'in *Servet-i*

80 Tevfik Fikret'in o sıralarda yayımladığı “Bir Kit'a” başlıklı şiir aynen şöyledir:

*Yazarım şiirimi iktibas ederek  
 Her güzel lâfzı bir meâlinde  
 Beni sen şair eyledin ölsem  
 Geçemem sohbet-i cemâlinde.*

(*Malûmat*, nr. 24, 8 Safer 1312/28 Temmuz 1310, s. 185.)

81 *Malûmat*, nr. 36, 1 Cemaziyelevvel 1312/20 Teşrinievvel 1310, s. 281.

82 *Malûmat*, nr. 41, 22 Cemaziyelevvel 1312/15 Eylül 1310, s. 324.

83 Tevfik Fikret, bu imzayı daha sonra *Servet-i Fünûn*'da yayımlayacağı üç ayrı şiirinde “Esad Necib” olarak açacak ve bu şiirlerden birini *Rübâb-ı Şikeste*'ye de alacaktır.

*Fünûn*'da yayımladığı "Tecdîd-i İzdivaç"<sup>84</sup> adlı şiiri arasındaki muhteva benzerliğini Mehmed Kaplan ortaya koymaktadır<sup>85</sup>. Ancak Fikret'in daha önce yazdığı ilk hikâye denemesinin konusu ve hikâyedeki ipuçlarıyla bu şiirlerin muhtevası bir araya getirildiğinde o sıralarda doğmuş olan Halûk'un da şairin aile hayatı için aynı fonksiyonu icra ettiği dikkatlerden kaçmıştır. Bu münasebetle Fikret'in "dayızadesinin başkası tarafından istendiğini duyar duymaz" ağabeyi Şevki Bey vasıtasıyla "Nazime'yi ben almak isterim!" diye haber gönderip "on gün içinde alâlacele nikâh kıydırdığımı" ve annesi vefat ettikten sonra elinde büyüdüğü için çok sevdiği yengesinin yani kayınvalidesinin evine iç güveyisi girdiğini hatırlayarak söz konusu hikâyeyi buraya almakta fayda görüyoruz:

«...<sup>86</sup> Bey, sekiz senedir gitmekte olduğu mektepten çıkarak mekteb-i âlf-i hayât olan kârgâh-ı maîşete girdiği zaman henüz yirmi yaşında idi<sup>87</sup>. Hanesinde bir tanecik evlât muamelesi görmüş, yani hiç terbiye görmemişti<sup>88</sup>. Mektepte ise terbiyeyi yalnız gördü! Kendi bütün bütün kalpsiz, vicdansız bir mahlûk değildi. Lâkin cehâleti, sefaheti âdetâ kalbini köreltmiş, vicdanını söndürmüştü idi. Mektepten kurtulur kurtulmaz istediği gibi yaramazlığa koyuldu. Bir aralık evlendi. Pek iyi bir yerden güzel bir kız aldı<sup>89</sup>; fakat evlenmesinin sebebini hâlâ kendi de anlayamadı<sup>90</sup>. Karıştığı aileyi ise mesut etmedi<sup>91</sup>.

Evinin, zevcesinin hiçbir cihetinden hiçbir hâlden memnun değil.

-Bu niçin böyle?... Gece yaralarına kadar dışarılarda dolaşmak, rahatı, huzuru hanesinin haricinde aramağa mecbur olmak... Bu çekilir dert mi?... Se-falet!

84 *Servet-i Fünûn*, y. 6, C. 11, nr. 275, 6 Haziran 1312, s. 229-230.

85 Bu konuda bk., Mehmet Kaplan, *age.*, s. 130-131.

86 Yazarın burada kahramanın adını zikretmemesine dikkat edilmelidir.

87 25 Aralık 1867'de doğmuş olan Fikret, 1888'de Mekteb-i Sultanîden mezun olduğunda yirmi yaşındadır.

88 "Fikret'in ilk çocukluğu çok müreffeh, çok nazlı geçmiştir. Hayatının, yokluğun hiçbir şeklini tanımayan bu döneminde Fikret ele avuca sığmaz, çok haşarı ve yaramazdı." (Kenan Akyüz, *age.*, s. 23.) İsmail Hikmet, Fikret'in bir sohbet sırasında gülerek "Çocukluğumda pek haşarı ve yaramazdım." dediğini kaydeder. (*Tevfik Fikret*, İstanbul, 1963, s. 9.)

89 Annesi vefat ettikten sonra, "Babası ve yengesi Naima Hanımın her türlü nüvazişleri içinde, dadılar, lalalarla büyüyen Fikret her türlü nâz u naîme müstağrak oluyordu. Yengesi Naima Hanım kendisini valide şefkatinden mahrum etmeyecek derecede iyi bakmıştı." (İsmail Hikmet, *age.*, s. 10.) Fikret, bu yengesinin kızı Nazime Hanımla evlenmiştir. (Ruşen Eşref, *Tevfik Fikret*, İstanbul, 1919, s. 140.)

90 Fikret, dayızadesi Nazime'yi başkasının istediğini duyar duymaz, "Nazime'yi ben almak isterim!" diye haber göndermiş ve "on gün içinde aleâcele nikâh kıydırmış"tır. (Ruşen Eşref, *age.*, s. 140.)

91 Fikret evlendikten sonra, dayısının evine iç güveyisi olarak girmiştir. (Ruşen Eşref, *age.*, s. 140.)

Bununla beraber Beyefendi döner dolaşır yine o beğenmediği, o dûzah-ı sefâlet addeylediği haneye gelir. Gece yarıları gelip de kâh yatağında bularak hışım ile uyandırdığı, kâh ağlaya ağlaya yaslanıp uyuyakalmış olduğu sandalye üzerinde sabahlara kadar terk ettiği o tabiatsız, sevimsiz haremının, o bîçare kadıncağızın sabahleyin yüzüne gülmekten âr etmez. Arzusuna nail olduktan, cebini doldurduktan sonra yine evvelki çehresini takınır. Hatta bunun için sebep aramağa, vesile bulmağa lüzum bile görmez.

-Mümkün değil, bir gün de rahat evinizde oturmak mümkün değil!

Bey, bu kadar hışımı, bu kadar hakareti hep şâyân-ı terzîl ve tahkir olan kendi fezâyihından bahse zaman vermemek, kendini muahezeye kimsede cür'et bırakmamak için gösteriyor. Hakikat-i hâlde evinin beğenilmeyecek, zevcesinin sevilmeyecek hiçbir ciheti, hiçbir hâli yok. Burasını kendi de fâriktir.

Bu akşam hilâf-ı mu'tâd olarak sükûn-ı ihtirâz ile girdiği oda -duvarlarına, tavanlarına pembe saten çekilmiş; döşemeleri, perdeleri pembe bir kumaştan yapılmış; yatak perdelerine, sobasına, keçesine, hatta pembe örtülü bir iskemle üzerinde yanmakta olan kandiline varıncaya kadar pembe intihap edilmiş olduğu için- gecenin dışarıdaki siyahlığına rağmen içerisi şafak bulutları (!) kadar revnaklıdır.

Muhadderâtın nazarımda pek muhterem olan ârâmgâh-ı iffetlerine böyle girivermeyi edeb-i ta'zîme mugayir görürüm. Mamafih bir şefkatli validenin iki yıl evvel rengini -izdivaç sözüne karşı kızının gül yanaklarında toplanan- nûr-ı hicâbdan, tezyinatının her birini bir büyük mağazadan beğenmiş, almış olduğu bu harîm-i gonca-fâm-ı ismete bu gece sâhib-i hâne beyefendi ile beraber bilâ-tereddüt ve fakat kemâl-i ihtirâm ile girebiliriz.

Bey arkasından çıkardığı paltoyu bir koltuğun üzerine serdikten, fesini, ceketini de bir tarafa atıktan sonra sol tarafta yatağın karşısına tesadüf eden bir aynanın önüne geçerek bir müddet -donuk pembe çehresine pek yakışan- sarı, güzel bıyıklarını narin parmakları arasında büktü. Gülümsedi. Parlak gözleri zihninin mûcib-i memnûniyet birçok şeylerle meşgul olduğunu ima eder bir surette tebessümler içinde dalıp gidiyor; kandilin titrek ziyası yan tarafından gelecek taranmış saçlarını, yüzünün bir kısmını yaldızlıyordu.

Birkaç dakika aşağı yukarı odanın içinde dolaştı. Yeleğini de çıkardı. Bu sırada da yatağın önüne kadar gelmiş idi. Orada birdenbire irkildi.

Yatak karışık. Yastığın üzerinde refikasının başına yakın bir çukurluk var. Orada kim yattı! Dehşetli tasavvur!

Bey bu ihtimali hiç hatırına getirmemiş idi, kendinin şimdiye kadar pâymal ettiği hukuk-ı zevciyye bir hayâl-i cerihadar kıyafetinde gözünün önüne gelerek hûn-âlûd parmaklarıyla yastığın üzerini gösteriyor; istihzalar ediyor; yastığın üzerindeki çukurluk, içinde bulunduğu girdâb-ı mezellet gibi de-

rinleştikçe derinleşiyor; odanın içi reng-i intikam gibi kırmızı bir zulmete gark oluyordu.

Gözleri fırladı. Tesîr-i gazabla titreyen elini, ateşler içinde kalan alınına götürdü. Parmaklarının harekât-ı asabiyesiyle intizamını kaybeden saçları dikildi. Göğsü kabarmağa, nefesi daralmağa başladı.

-Bu ne? Bu çukur... Bu perişanlık!... Aman yarabbi! Namus nerede kaldı? Mümkün değil, bu hakarete tahammül edemeyecek! Haniya öteki o herif nerede? Onu bulmalı! Yarabbi! Yarabbi! Çıldırmaq bir şey değil, ya şu hâin, âh! Sevmemekte ne kadar hakkı varmış!... Şimdi ne yapmalı? Bu lekeyi nasıl temizlemeli?...

Tehevvürü artık havsalasına sığmaz bir raddeye geldiği, gözünü kan bürüdüğü bir dakikada zevcesi yattığı yerde bir ufak hareket etti. Güzel başını çevirdi. Başı çevrildiği gibi tamam Beyin mezâr-ı ırz u namusu zannettiği o çukurlaşmış yere tesadüf etti. Ötede bir diğer çukurluk peyda oldu. Kadıncağız hâlâ uyuyor; meleklerin kim bilir ne kadar hoş, ne kadar kıymetli bir müjdelere karşı tebessümler ediyordu.

Bey bu levhanın önünde bir zaman öyle hareketsiz durdu. Sonra eğildi; refîka-i hayâtının ilk defa olmak üzere ihtiramkârane bir muhabbet ile alından öptü. O ana kadar hiç duymamış olduğu bir neşe kalbini, ruhunu istilâ eyledi. Hıçkırarak "Ruhum, beni affet, beni affet! Affet beni!" diyordu.

Şâyân-ı perestîş bir şaşkınlık içinde gözlerini açmış olan zevcesi "Beyim!" cevabını verdi.»<sup>92</sup>

Fikret'in eseriyle hayatı ve şahsiyeti arasında tam bir âhenk bulunduğu iddiaları<sup>93</sup>, her ne kadar subjektif bir bakış açısının aralığına sıkışmış olsa bile bu üç eserdeki muhteva benzerliğinin şairin hayatına ait birtakım hususiyetleri ifşa ettiğini de ifade etmek gerekir. Bununla beraber söz konusu döneme ait şiirlerini incelediğimizde en hararetili çağında anî bir kararla evlenen fakat aşka dayanmayan bu evliliğin<sup>94</sup> infialini daha ilk günlerden itibaren hissetmeye başlayan şairin, sanki uzun süredir hayalinde yaşattığı meçhul bir aşkın ta-

92 Mehmed Fikret, "Fıkra-i Edebiyye: Nâdim", *Malûmat*, nr. 25, 15 Safer 1312/4 Ağustos 1310, s. 194-195.

93 Bu konuda birçok kaynak vardır. Örnek olarak bk. M. Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları-2*, İstanbul, 1989, s. 329; Süleyman Nazif, "Tevfik Fikret İçin", *Muallim [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1333, s. 424. Bununla beraber Fikret'in kedisi için yazdığı "Zerrişte" (*Rübâb-ı Şikeste*, İstanbul, 1326, s. 129-131.) adlı şiir için Ruşen Eşref'in "Nitekim Zerrişte'nin mevzuu da mevhumdur. Zira Fikret'in böyle bir kedisi de yokmuş. Hem kedileri sevmezmiş." (*age.*, s. 109-110.) dediğini de gözden ırak tutmamak gerekir.

94 Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Fikret'in evliliği konusunda "Şayanıdikkattir ki o sıralarda tehhül etmiş bulunan Tevfik Fikret, yine kendi ailesinden bir kızla evlenmiş ve yabancı bir kız almaktan çekinmişti." yorumunu yapmaktadır. (Dr. Rıza Tevfik, *Tevfik Fikret-Hayati, Sanati, Şahsiyeti*, İstanbul, 1945, s. 27'deki dipnot.)

hassür ve melâliyle sık sık ağladığına şahit oluruz. Aşağıda görüleceği üzere ilk izleri *Berk* dergisindeki manzumelere dayanan ve *Servet-i Fünûn* öncesindeki şiirlerinde gittikçe şiddetlenen bu aşk ıstırabı 1896'da yazdığı "Ah! Ağlasam" şiirinde en zirve noktaya ulaşmış, hatta hayatının sonuna kadar değişik tezahürlerle sürüp gitmiştir. Hemen belirtmek gerekir ki şairin Halûk henüz üç-dört yaşlarındayken kısa süre evlerinde kalan genç bir mürebbiyeye âşık olduğu ve bu aşkın eseri olarak "Tesadûf" şiirlerini yazdığı söylenirse<sup>95</sup> de bunun pek doğru olmadığı kanaatindeyiz. Zira bu şiirler dikkatle incelenirse Fikret'in, söz konusu mürebbiyeyi uzun süredir hayaliyle yaşadığı o meçhul sevgiliye benzettiği, bu yüzden onu görür görmez "titrediği", bakışlarında "gizli bir nigâh" aradığı ve nihayet "bu yüz"ün hayaline "hiç yabancı" gelmediği anlaşılacaktır. Bütün bunlar gösteriyor ki Fikret'in mizacındaki en önemli kırılma noktası, kendisine anne yetimliğini hissettirmeyen yengesinin kızıyla -üstelik bu aileye içgüveysi girmek suretiyle- yaptığı yanlış evliliği, her şeye rağmen sürdürmek zorunda olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu yüzden Halûk'un doğumuyla birlikte her ne kadar kendisini evine bağlı kılmaya çalışsa da şairin evlilik hayatındaki bu sıkıntılı durumun 1896-1897 tarihlerinden itibaren iyice açığa çıkan kötümserliğinde bir "dış âmil" olarak büyük rolü bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir<sup>96</sup>.

Yayım hayatının ilk yarısında sayfaları daha çok Mustafa Fazıl ve Hüseyin Dâniş'in nesirleriyle dolu olan *Malûmat*'ı 24. sayıdan itibaren âdeta bir şiir mecmuası hâline getiren Fikret, muhtemelen yazı kadrosu arasında vuku bulan bir anlaşmazlık yüzünden çekilmiş ve derginin son yedi sayısında herhangi bir şiir ya da yazı yayımlamamıştır. *Malûmat*'ın en velût ikinci şairi diyebileceğimiz Vehbizade Muallim Rüşdî'nin doğrudan doğruya Fikret'in şahsına yazdığı ve

95 Ruşen Eşref, *age.*, s. 110-111; Hüseyin Cahid Yalçın, *Edebî Hatıralar*, İstanbul, 1935, s. 148-149; Nihad Sami Banarlı, *Kültür Köprüsü*, İstanbul, 1985, s. 219.

96 Bu konuda bir nöro-psikiyatrist olan Serol Teber'in şu açıklaması ilgi çekicidir: "Onun aşkını evinde, eşinde bulduğunu söylemek pek kolay değildir. Klinik psikiyatrinin bu konuda verdiği bilgilerin ışığında düşünmeye çalışırsak, Fikret, belki de olabildiğince yalnız kalabilmek için en uygun yöntem olarak pek fazla libido/vital enerji harcamak zorunda kalmayacağı, kendisine düşsel enerji tasarrufu sağlayan, ek acılara yol açmayacak (sıkıcı, hatta boğucu da olsa) tek düze bir yaşam tarzını yeğlemiş; ancak bu donuk ve heyecansız yaşam tarzı da, onun ruhsal durumunu olumsuz yönde sürekli olarak yeniden üretmiştir. O, yeni acıları önlemek için aşktan uzak kaldıkça günlük yaşamın negatif diyalektiği içinde, acıları artarak çoğalmış, yaşamını her geçen gün dayanılmaz boyutlara getirmiştir." (Serol Teber, *Tevfik Fikret'in Melânkolik Dünyası-Aşiyân'daki Kâhin*, İstanbul, 2002, s. 81.)

*Dil-i hazînim yine gamınla  
Muhabbetinle pür-ibtilâdır  
Muhabbetin bir belâdır anmâ  
Çeken bilir ne hoş belâdır<sup>97</sup>*

mısralarıyla başlayıp sitayişlerle devam eden “Nazîre-i Fikret” başlıklı manzumesi sanki Fikret’ten bir şekilde özür dilemek için yazılmış gibidir<sup>98</sup>. Ancak aradan çok geçmeden *Mirsad*’la aynı akıbete uğrayan *Malûmat*<sup>99</sup> hükûmet tarafından kapatılınca<sup>100</sup>, bu tarihlerde Mekteb-i Sultanîden de istifa etmiş bulunan<sup>101</sup> Tevfik Fikret, İsmail Safa’nın başyazarlığını üstlendiği *Maarif* dergisinde<sup>102</sup> yeniden yazmaya başlayacaktır.

*Malûmat* dergisinde de ara sıra şiirlerine rastladığımız ve başta Tevfik Fikret olmak üzere bu dergide şiir ve yazıları bulunan Muallim Feyzî, Ayın Nadir (Ali Ekrem), Süleyman Nazif, Mehmed Rifat, Ahmed Vefa, Menemenlizade Mehmed Tahir, Abdullah Cevdet gibi kalem sahiplerini *Maarif*’te tekrar bir

- 97 Tevfik Fikret’in “Baba” adlı çevirisi 41. sayıda, bu manzume ise 46. sayıdadır. Şiirsellik yönünden mühim bir özelliği bulunmayan bu manzumenin, derginin ilk sayfasına geniş aralıklarla dizilmiş olması sanki Fikret’e açık bir çağrı gibidir. (nr. 46, 17 Ramazan 1312/2 Mart 1310, s. 361.)
- 98 Ertesi sayıda yine aynı şairin Fikret’in “Ey Yâr-ı Nağamkâr” adlı şiirine yazdığı bir başka nazire de bu ihtimali kuvvetlendiriyor. (nr. 47, 1 Şevval 1312/15 Mart 1310, s. 370.)
- 99 *Malûmat* dergisi 48. sayısından sonra hükûmet tarafından ilga edilmiştir. Ali Ekrem, bunu “Bu birinci *Malûmat*’ın sâhib-i imtiyâzı Fuad Bey, ser-muharriri Tevfik Fikret idi. Hatta bundan dolayı ömrü uzun sürmedi. Yirmi dört nüsha kadar çıktıktan sonra külliye tatil ettiler. (Ali Ekrem, *agm.*, s. 459.)” diyerek derginin -kaç sayı çıktığını hatırlamasa bile- kapatılmasını Tevfik Fikret’le irtibatlandırmaktadır. Bu irtibatlandırma Fikret’in başyazar olması hasebiyle doğru olabilir ancak *Mirsad*’ın kapatılma gerekçesini göz önüne alarak *Malûmat*’ın kapatılmasının da 48. sayıda yer alan Süleyman Nazif’e ait “Söyle” başlıklı şiirle alakalı olabileceği ihtimalini düşünüyoruz. Bu şiir de tıpkı *Mirsad*’ın kapatılmasına sebebiyet veren şiir gibi şairin hayat karşısında duyduğu ümitsizliği ve bütün eşyanın kendisine verdiği iç sıkıntısını dile getirmektedir. (Şiir için bk. *Malûmat*, nr. 48, 7 Zilkade 1312/20 Nisan 1311, s. 378.)
- 100 Her hafta Perşembe günleri çıkan *Malûmat* mecmuasının kapatılmasını müteakip aynı yıl içinde Mehmed Tahir (Baba Tahir)’in çıkardığı gündelik *Malûmat* (*Musavver Malûmat*) gazetesi intişar etmeye başlamıştır.
- 101 Tevfik Fikret bu sıralarda Mekteb-i Sultanîden de istifa etmiş bulunmaktadır. “1310 senesinde Mekteb-i Sultanî müdüriyetine nakl eylediğimde Tevfik Fikret’i orada muallim buldum. Babîliyi terk etmişti. Ertesi sene bütçesinde bilumum maâşa yüzde on tenzil kılındı. Tevfik Fikret istifa etti.” (Abdurrahman Şeref, *agm.*, s. 23.)
- 102 *Malûmat*’ın son nüshasıyla aynı tarihli *Maarif*’te, o zamana kadar derginin başyazarlığını yapan Andelib Esad, sağlığının bozuk olduğu gerekçesiyle dergiden ayrılıp Manastır’a gideceğini ve ertesi sayıdan itibaren bu görevi İsmail Safa’nın deruhte edeceğini duyurmaktadır. (“İfâde-i Mahsûsa ve Teşekkür”, *Maarif*, nr. 180, 7 Zilkade 1312/20 Nisan 1311, s. 185.)

araya toplamış<sup>103</sup> olan İsmail Safa, seyrek de olsa kendisinden önce bu dergide şiir ve yazıları görülen Ahmed Hikmet, Rıza Tefvik, Ali Kâmî, Recep Vahyî ve Faik Âlî gibi şairlerin arasında, derginin ilk sayfalarını daima Fikret'in şiirlerine tahsis etmekte ve edebiyat âlemine kendisinin takdim etmiş olduğu bu şairin sanatı karşısında ihtiramla eğilmektedir. Bu ihtiramın, *Mirsad*'da başlayan dostluklarının aradan geçen zaman içinde teklifsizlik derecesine varacak kadar gelişmiş olmasından ziyade İsmail Safa'nın özellikle *Maarif* te yayımladığı hemen bütün şiirlerinde Fikret'in mühim bir katkısının bulunmasından kaynaklandığını ifade etmek gerekir. Zira artık İsmail Safa'nın şiirleri Fikret'inkiler yanında zayıf kalmakta, onun beğenisini ve onayını almadan okuyucunun karşısına çıkamamaktadır<sup>104</sup>. Bu arada *Malûmat*'ta olduğu gibi şiirlerinde "Mehmed Fikret" imzasını kullanmaya devam eden şairin, *Maarif*'teki -teknik açıdan değil fakat üslûp ve sentaks itibarıyla hayli geliştirmiş olduğu- iki ayrı hikâyesinde bu sefer sadece "Fikret" imzasıyla karşılaştığımızı da belirtelim<sup>105</sup>. Bununla beraber herhangi bir şiir ya da yazısının altında görmemiş olsak bile şairin "Tefvik Fikret" adını henüz *Servet-i Fünûn* dergisinde hiçbir şiiri çıkmadan evvel kullanmağa başladığı ve kendisine arkadaşları arasında bu isimle hitap edildiği muhakkaktır. Zira *Maarif* dergisinde Ayın Nadir (Ali Ekrem)'in yayımladığı ve "Tefvik Fikret Beye Verdiğim Tasvirin Altına Yazılmıştır"<sup>106</sup> başlıklı manzume, Fikret'in *Servet-i Fünûn*'daki ilk şiirinden<sup>107</sup> bir hafta önceye tekabül etmektedir. Tefvik Fikret, *Servet-i Fünûn*

103 Servet-i Fünûn edebî ekolünün önde gelen romancısı Halid Ziya (Uşaklıgil) de Fransız edebiyatından yaptığı hikâye tercümeleriyle bu topluluğa katılmak istemiş, fakat iki sayı yayımlanan "Madam Baron" adlı tercümesi beğenilmediği için dergi tarafından lisanımünasiple reddedilmiştir. Zira ikinci sayıda kesilen hikâyenin altında şöyle bir not yer almaktadır: "Madam Baron'un pek itinasız bir surette tercüme edildiğini söyleyenler bulunmuşsa bu şivesizliğin sırf sür'at-i tahrîr seyyiâtından olduğunu ispat için hîn-i hâcette neşretmek üzere müterciminin özenerek nefisî bir eser-i tercüme istihzâr buyurmasını temenni ederiz." (*Maarif*, nr. 188, 11 Muharrem 1313/22 Haziran 1311, s. 279.) Ayrıca Servet-i Fünûn edebiyatının önde gelen şairi Cenap Şehabeddin'in ara sıra derginin son sayfalarında birkaç manzumesine yer verildiğini de belirtelim.

104 İsmail Safa, Tefvik Fikret'e ithaf ettiği *Mensiyât*'ın 26 Mayıs 1312 tarihli ön sözünde şunları söyler: "Kardeşim, fidanlar yapraklarını güneşe tevcih eder; çimenler şebnemlerini, kuşlar nağmelerini semaya ref' eyler; nazm-perdâzlar da eserlerini vücuda getirir getirmez fikri münever, hayali ulvî bir şaire göstermek ister. Şu mecmuanın hâvî olduğu hemen beş parçası yoktur ki ilk okuyan sen olmayasın. Fikrinden istinâre ederek, hayalini takip ile i'tilâ eyleyerek inşâd ettiğim eserleri yine en ziyade senin teşvikinle işte neşrediyorum. Bunu senin namına ithaf ile iftihar ediyorum..." (*Mensiyât*, 2. bs., İstanbul, 1328, "Tefvik Fikret Beyefendiye" başlıklı ithaf yazısı.)

105 Fikret'in bu dergide yayımladığı "Validelik" adlı hikâyesi (nr. 186, 27 Zilhicce 1312/8 Haziran 1311, s. 251-252.) tarihli nüshada başlayıp ardışık olarak altı sayı devam eden uzunca bir hikâyedir. "Jan" unvanlı diğer hikâyesi ise (nr. 200, 21 Rebiulahir 1313/28 Eylül 1311, s. 413-416.) tarihli nüshadadır.

106 *Maarif*, nr. 6, 1 Şaban 1313/4 Kânunisani 1311, s. 81-82.

107 Tefvik Fikret'in *Servet-i Fünûn*'daki ilk şiiri resim altına kaydedilmiş başlıksız bir şiirdir. (*Servet-i Fünûn*, y. 5, C. 10, nr. 254, 11 Kânunisani 1311, s. 312-313.)

mecmuasının yazı işlerini üstlenince *Maarif* le olan irtibatını hemen kesmemiş, ara sıra bu dergiye gönderdiği şiirlerini “M. T. Fikret” imzasıyla neşretmiştir<sup>108</sup>.

Tevfik Fikret’in “Nazire” başlıklı bir manzumesi dolayısıyla gördüğü ilk ciddî muaheze de *Maarif* te bulunduğu sıralara rastlamaktadır. Aynı derginin şairlerinden “M. Naşid” imzalı bu tenkit<sup>109</sup>, söz konusu şiirin yayımlandığı sayıdan bir sonraki nüshada yer aldığı hâlde Fikret, *Maarif* te bulunduğu süre zarfında buna herhangi bir karşılık vermemiş, fakat yaklaşık beş ay sonra dergiden ayrılacağı sıralarda yayımladığı bir şiirle meseleyi hiç de unutmamış olduğunu ortaya koymuştur. Kendisine de bir sataşma söz konusu olduğu için büyük ihtimalle, aşağıda yayımlayacağımız “Kıt’a -Bir Arkadaşıma-” başlıklı bu şiire içerleyen İsmail Safa, Fikret’in *Servet-i Fünûn* mecmuasına geçtikten sonra *Maarif* e göndermiş bulunduğu altı şiiri -biri istisna olmak kaydıyla- derginin iç sayfalarına hatta son sayfalarına yerleştirmiştir. Fakat aradan çok zaman geçmeden İsmail Safa ile *Maarif* in idare heyeti arasında cereyan eden bir anlaşmazlık, “Edîb-i şöhret-şiâr İsmail Safa Beyefendinin” de “sihhatine ârız olan inhirâftan dolayı”<sup>110</sup> dergiden ayrılacağını duyurulmasına yol açmış ve meseleyi İbnü’r-Rifat Sâmih’in<sup>111</sup> başyazarlığa geçmek hırsıyla İsmail Safa’yı yerinden ettiği şeklinde yorumlayan<sup>112</sup> “hey’et-i tahrîriye”nin toptan istifasıyla neticelenmiştir<sup>113</sup>. Bu hadiseyi müteakip Samih Rifat’ın elinde kurumaya

108 Fikret’in *Servet-i Fünûn*’a kadar kullandığı mahlas ve imzalar toplu olarak şöyledir: Nazmî, Mehmed Nazmî, Mehmed Tevfik Nazmî, Mehmed Tevfik, M. T., Mehmed Fikret, E. Necib, Esad Necib, Fikret ve Tevfik Fikret.

109 M. Naşid, “Bir Makale-i İntikadiye”, *Maarif*, nr. 193, 13 Safer 1313/4 Ağustos 1313, s. 332.

110 “İfade-i Mahsûsa”, *Maarif*, nr. 26, 21 Muharrem 1314/20 Haziran 1312, s. 401.

111 Samih Rifat, Garip hareketi şairlerinden Oktay Rifat (Horozcu)’nun babasıdır. Cumhuriyet döneminde Türk Dili Tetkik Cemiyetini kurmuş ve ilk başkanlığını yapmıştır. Hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Sadettin Nüzhet, *Samih Rifat Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul, 1934.

112 Hey’et-i Tahrîriye, “Erbâb-ı Mütalâaya”, *Maarif*, nr. 28, 24 Muharrem 1314/27 Haziran 1312, s. 417-419.

113 Yukarıda adı geçen *Malûmat* gazetesinde Muallim Naci taraftarı olan Mehmed Tahir (Baba Tahir) “kulak için kafiye” anlayışını hedef alan bir tenkit yayımlamış, Rezaizade Ekrem de kendisine yönelik bu eleştiriye derginin (nr. 2, 3 Receb 1313/7 Kânunievvel 1311, s. 17-20.) tarihli nüshasında şiddetli bir cevap vermiştir. Rezaizade ile Naci taraftarları arasında “abes-muktebes” tartışması olarak bilinen bu münakaşalar devam ederken, her iki cepheye ait şair ve yazarların eserlerinin *Maarif* te aynı anda yayımlanıyor olması, hem yazı heyeti arasında hem de yazı heyetiyle idare heyeti arasında bir anlaşmazlığa yol açmıştır. Nitekim Naci taraftarı olan Samih Rifat’ın derginin başyazarlığına geldikten sonra birkaç sene önce ölmüş bulunan Muallim Naci’nin şiir ve yazılarına hemen her sayıda geniş yer ayırması bunu doğrular mahiyettedir. (Söz konusu münakaşalar için bk. Fevziye Abdullah Tansel, “Muallim Naci ile Rezaizade Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hadiseler”, *Türkiyat Mecmuası*, C. X, y. 1951-1953, s. 159-200.)



başlayan *Maarif*, her ne kadar *Maarif Risalesi*'ne çevrilmiş ve yaprakları sarı, turuncu, eflâton, mor hatta yeşile boyanmışsa da birkaç ay zarfında Türk basın hayatından uçup gitmiştir<sup>114</sup>.

Özetlersek, edebî hayatı Galatasaray Lisesi öğrenciliği döneminde on altı yaşındayken başlayan Tevfik Fikret, yazı ve şiirlerini kronolojik olarak *Tercümân-ı Hakikat* gazetesiyle *Berk*, *Nihal*, *Mirsad*, *Hazîne-i Fünûn*, *Malûmat* ve *Maarif* dergilerinde “Nazmî, Mehmed Nazmî, Mehmed Tevfik Nazmî, Mehmed Tevfik, M. T., Mehmed Fikret, E. Necib, Esad Necib, Fikret, Tevfik Fikret” gibi mahlas ve imzalarla yayımlamış; 1888-1892 yılları arasında Babıâlide mülâzemeten memurlukta bulunmuş, 1890'da dayızadesi Nazime Hanımla evlenmiş, 1893-1894 tarihlerinde Halûk doğmuş, yine aynı tarihlerde bir süre Gedikpaşa Ticaret Mektebiyle Mekteb-i Sultanîde öğretmenlik yapmış, nihayet 1896 yılından itibaren *Servet-i Fünûn* dergisinin yazı işlerini üstlenerek yeni bir edebî safhaya ilk adımını atmıştır.

Tevfik Fikret'in bugüne kadar bilinmeyen ve dolayısıyla hakkında yapılan herhangi bir derleme yahut müstakil çalışmada yer almayan aşağıdaki on üç şiiri, Servet-i Fünûn devrinden önce kaleme alınmış, “Tebriknâme-i Nâçizâne” adlı terkîb-i bendin dışındakiler yine aynı devrede yayımlanmıştır.

<sup>114</sup> *Maarif* dergisi *Maarif Risalesi* adını aldıktan sonra her sayının sayfaları farklı renkte olmak üzere sadece dokuz sayı çıkabilmiştir.

**Gazel**

Yakışmıyor güzelim ihticâb hüsnünüze  
 Nikabınız veriyor iğtirâb hüsnünüze  
 Görür teşerrüf eder nev-bahâr, rûyunuzu  
 Bakar münevver olur âfitâb hüsnünüze  
 Denirse çok mu, güzellik sizinle fâhirdir  
 Ya az mı cân atıyor âb u tâb hüsnünüze  
 O şu'le-efgen-i şebdir, bu meş'al-i şeb ü rûz  
 Nasıl mümâsil olur mâhitâb hüsnünüze?  
 Gören bu humreti der: Reng-i gül tecemmu' edip  
 Kemâl-i nâz ile olmuş mikab hüsnünüze  
 Olur mu ebr-i rebî'î o nûra tâb-âver  
 Ziyâdan olsa olur bir sehâb hüsnünüze  
 O nazlı şîveye, şîrîn edâya munzam olup  
 Ne tathlık veriyor la'l-i nâb hüsnünüze  
 Hatâ mı etti yine bende-i mekâriminiz  
 Neden gelir bilmem bu hicâb hüsnünüze  
 Nasîb olur mu, o devlet bakar mı bir daha âh!  
 Doyunca dâde-i hasret nisâb-ı hüsnünüze?  
 Esîr-i hayretiniz emr edin de göz yumsun  
 Verirse tâb-ı nigâh ıztırâb hüsnünüze.

Mehmed Tevfik

*Berk*, cüz. 2, cilt. 1, 1302, s. 50-51.

**Gazel**

Bî-ser ü pâ gamz-ı deşt-i belâ pûyânıyız  
 Hayli demdir bir büt-i âhû-nigeh hayrânıyız  
 Aşk u sevdâ nîk-hâh-ı cânımızdır bittabi  
 Düşmen-i bed-hâh-ı sevdânın adüvv-i cânıyız  
 Bir dem olmaz mihmân-ı gussadan hâlî derûn  
 Kûy-i aşkın bir misâfirhâne-i vîrânıyız  
 Hürri iken ser-beste-i kayd-ı esâr olduksa da  
 Kailiz kim sen emîrin bende-i fermânıyız

Kimse düşmez biz gibi pîş-i nigâh-ı kahrına  
 Aşkına düşmüşlerin bizler belâ-cûyânıyız  
 Kâ'be-i kûyundan ib'ad etme lâyıık mı bizi  
 Biz de ol şemşîr-i tîz-i gamzenin kurbânıyız

Mehmed Tevfik

*Berk*, cüz. 2, cilt. 1, 1302, s. 63-64.

### Gazel

Ruhsârınız ki zülf-i perîşân içindedir  
 Bir mâhdır ki ebr-i bahârân içindedir  
 Her subh-dem firâkın ile ey sipîhr-i hüsn!  
 Çeşm-i terim şafak gibi âl kan içindedir  
 Şîrîn bilir mi lezzetini nâiliyyetin  
 Ferhâd'a sor ki telhî-i hirmân içindedir  
 Var ihtiyâcı gönümün âb-ı visâline  
 (Firkat) denir bir âteş-i sûzân içindedir  
 Ağreb budur ki subh-ı münîr-i vatanda dil  
 Hâlâ zalâm-ı şâm-ı garîbân içindedir  
 Olmaz tecerrüd etmez ise vâsıl-ı kemâl  
 Fikr-i beşer ki şübhe vü noksân içindedir

Mehmed Tevfik

*Berk*, cüz. 5, cilt. 1, 1302, s. 154.

### Sevdiğim!

Bir türlü safâ aldı ki dil ülfetinizden  
 Tahsîline imkân olamaz vuslatınızdan  
 Âfet diye sevdânız olunmakta telâkkî  
 Korkarsam eğer kahr olayım âfetinizden  
 Var mı kerem-i tab'ınızı hâcet-i izhâr  
 Zâhir mi değil sîretiniz sûretinizden  
 En başlıca bir zînetiniz hüsn-i dâd!  
 Mümkün mü tearrû size bu zînetinizden

Dünyâyı bağışlar bana bir nîm tebessüm  
 Kim zâhir olur gâh fem-i devletinizden  
 Bilmem ne görür kim düşer elbet helecâna  
 Hayret-zede gönlüm nazar-ı hayretinizden  
 Bir lâhza-i vuslat bana ettirdi ferâmûş  
 Birkaç senedir çektiğimi firkatinizden  
 Ben görmüyorum kuvve-i fikriyyemi kâfi  
 Bahs etmek için doğrusu mâhiyyetinizden  
 Gerçi ederim vaslınıza rağbetim izhâr  
 Amma düşerim korkusu var rağbetinizden  
 Kimdi güzelim, neydi sebep dünkü o hâle?  
 Dönmüştünüz âteşlere hep hiddetinizden  
 (Râgıb değilim sohbetine) dersiniz ammâ  
 Ma'lûm oluyor rağbetiniz da'vetinizden  
 Bî-çârenizi boğdu yine zulmet-i âlâm  
 Fırsat bularak dün gece gaybûbetinizden

Mehmed Tevfik

*Berk*, cüz. 9, cilt. 1, 1302, s. 266-267.

### Mezâristân

*Üstâd-ı muhteremim şâir-i mu'ciz-dem edîb-i vâlâ-himem saâdetlü  
 Ekrem Beyefendi Hazretlerinin bir gazel-i hakîmânelerini tahmîsim-  
 dir.*

Hayâl ü hisse feyz-efzâ-yı safvettir mezâristân  
 Dil-i hassâsa heyecansız rikkattir mezâristân  
 Bakın! Hakkıyla şâyân-ı ziyârettir mezâristân  
 "Hikem-bînâne bir dîvân-ı ibrettir mezâristân"  
 "Büyük bir mekteb-i irfân u hikmettir mezâristân"

2

Bulur sûret sanırsın ıztırâb-ı mahşer-i emvât  
 Adem gûyâ eder pîşinde insânın vücûd isbât  
 Lisân-ı rûhu eyler bir mehâbet bağteten iskât  
 "Eder pür-sem'-i cânı güftügû-yı hâdimü'l-lezzât"  
 "Ne müdhîş mahzen-i samt u sükûnettir mezâristân"

3

Olur nûr-ı hidâyet münceî Tûr-ı tecellî-vâr  
 Gelir bir ses derînden ki şebîh-i bank-i yâ Kakhâr  
 Gehî tevhîde başlar müttehid bir savt ile eşcâr  
 “Olur lebrîz fikr ü zikr-i Hakk’la hâtır-ı züvvâr”  
 “Alâ’ikden müberrâ dâr-ı vahdettir mezâristân”

4

Gezindikçe Hudâ’yı fikr ile etrâf-ı makberde  
 Çeker âlâm-ı cismânîye rûhânî safâ perde  
 Eser kalmaz melâletten dil-i âlâm-perverde  
 “Ferâğ-ı hâtırı boştur taharrî başka yerlerde”  
 “Gidersen işte bak cây-ı selâmettir mezâristân”

5

Alıp etrâf-ı kalbi birtakım âlâyiş-i vâhî  
 Hemân yâd etmez olduk şiddet-i gafletle Allah’ı  
 Hayâl ü fikrimiz ol rütbe oldu vakf-ı gümrâhî  
 “Gidip bizden birin terk etmedikçe bilmeyiz gâhî”  
 “Nasıl hengâme-i rûz-ı kıyâmettir mezâristân”

6

Bu mihnetgehte kalsın bin sene farz eyle bir âdem  
 Yaşar mı haşredek ölmez mi âhir târik-i âlem!  
 Şu beyti pek mükemmel söylemiştir şâir-i a’zam:  
 “Tarîk-ı zindegânî çoksa da fânîlere Ekrem”  
 “Yolunda herkesin hadd u nihâyettir mezâristân”

Mehmed Tevfik

*Berk*, cüz. 10, cilt. 1, 1302, s. 315-317.

**Üstâd-ı sühan-verân Muallim Naci Efendi**  
**Hazretlerinin bir gazel-i meşhurlarını tahmîstir.**

1

Rûz-ı mâtem mi bugün bilmem neden her yer hazîn  
 Her cihet mahzûn, mükedder, her taraf muğber, hazîn  
 İnfilâk etmiş gibi subh-ı safâ-perver hazîn

“Muhtecib hurşîd-i mağrib, mâtemî hâver hazîn”

“Sû-be-sû giryân sehâb, âfâk ser-tâ-ser hazîn”

2

Etme ahz-ı sâre pek te'sîr-i hiddetle kıyâm

Müntakim kabil mi bulsun istirâhat, intizâm?!

İntikamı şöyle tasvîr etti bir sâhib-kelâm:

“Bak ne müthiş levha teşkîl eylemiştir intikam”

“Gark-ı hûn maktûl, katil muztarib, hançer hazîn”

3

Anlaşıldı!... dehr-i cem'iyet ber-endâz öyle pek

İstemezmiş meclis-i rindâne teşkîl eylemek!

Sakiyâ tanzîmine bîhûde vermişsin emek

“Bezm-i nûşânûşu mâtemgâha döndürmüş felek”

“Meykeşân medhûş, ney hâmûş, râmişger hazîn”

4

Yâd olunsun ol zamân kim neşve-i ikbâl ile

Garra-mest-i şevk idim dâim ferâğ-ı bâl ile

Şimdi ye's ü kasvetim eksilmiyor bir hâl ile

“Artıyor içtikçe hüznüm fikr-i istikbâl ile”

“Neşvesiz meyhâne, sâkî bî-safâ, sâgar hazîn”

5

Düşmüyor bir türlü gönlüm fikr-i istib'âddan

Gitmek üzere geldiğim şu kasr-ı gam-bünyâddan

Gitmiyor bir dem hayâlin hâtır-ı nâ-şâddan

“Ben gideydim keşke evvel şu hüzn-âbâddan”

“Âh sen gittin; gelir sensiz bana her yer hazîn”

6

Seyredip pejmürde olmuş gülsitân hâlini

Dûd-ı buhrân içre fikr ettikçe istikbâlini

Selb eder her dem gam u kasvet ferâğ-ı bâlini

“Devr-i idbârın görün mes'ûd-ı bî-ikbâlini”

“İbtîlâ hâmem hazîn, gönlüm hazîn-ender-hazîn”

Mehmed Tevfik

*Berk*, cüz. 11, cilt. 1, 1302, s. 328-330.

**Na't**

1

Arş-ı Rahmân oldu denk-i vâye-i ulviyyetin  
 Arzı tetvîc eyledikde sâye-i ulviyyetin  
 Nâm-ı Mahmûd'un yeter pîrâye-i ulviyyetin  
 Şer'-i pâkin elverir sermâye-i ulviyyetin  
 Hangi âlî-dil senin hem-pâye-i ulviyyetin  
 "Ya Resûlallah yoktur gaye-i ulviyyetin"

2

(Yâ Muhammed)'dir tanîn-endâz olan etbâkta  
 Nâm-ı Ahmed'dir temevvüc-rîz olan âfâkta  
 Âlem-i bâlâyı evvel bank-i celîl intâkta  
 Sâha-yı eşyâyı evvel nûr-ı nebîl işrâkta  
 Fikret-i lütfun bıraktı akli istiğrâkta  
 "Ya Resûlallah yoktur gaye-i ulviyyetin"

3

Senden etti iktibâs-ı şû'le sînâ-yı Arab  
 Sende gördü iltifât-ı Hakk'ı Mûsâ-yı Arab  
 Senden aldı izzet-i ahlâkı ebnâ-yı Arab  
 Buldu kudsiyyet seninle kavm-i vâlâ-yı Arab  
 İbtidâ-yı mâ-halak sensin ey evlâ-yı Arab  
 "Ya Resûlallah yoktur gaye-i ulviyyetin"

4

Fart-ı lütf-ı rahmetinle mültecâ-yı hâksin  
 İzzet-i ulviyyetinle mefhar-i eflâksin  
 Gayet-i hilm ü vefâsın zübde-i idrâksin  
 Mazhar-ı hayru't-tehâyâ, mükrim-i levlâksin  
 Her cihetle lâyıık-ı tavsîf-i zât-ı pâksin  
 "Ya Resûlüllah yoktur gaye-i ulviyyetin"

5

Zât-ı pâkin bak ne âlî ey celâlet-şân senin  
 Zâtını tevkîre indi Hazret-i Kur'ân senin  
 Zâtını ta'zîme çıktı pertev-i îmân senin

Zâtını takdîs için gelmiştir ins ü cânn senin  
İbtidâ-yı vâsf-ı zâtında deha el-ân senin  
“Ya Resûlallah yoktur gaye-i ulviyyetin”

6

Nâbecâ mı sâye-i şer’inde ey mevlâ-yı din  
Âleme da’vâ-yı rüchân eylesek biz Müslimîn  
Sen bize şâhidsin ey mahbûb-ı Rabbü’l-âlemîn  
Sen bize âidsin ey matlûb-ı eflâk ü zemîn  
Bulmuyor mebde’ ulüvv-i fazlına âkıl-ı rezîn  
“Ya Resûlallah yoktur gaye-i ulviyyetin”

Mehmed Tevfik

*Nihâl*, cüz. 1, cilt. 1, 1303, s. 2-4.

### Bir Kıt’a

Rü’yâma girdiğin gibi çık sen de karşıma  
-Ebrû şikeste, zülf perîşân, küşâde-nâf-  
Gösterme bir daha bana mâh-cemâlini  
Görmezsen âfitâb-ı hayâtında inkisâf!

Mehmed Tevfik

*Nihâl*, cüz. 3, cilt. 1, Dersaadet, 1303, s. 69.

### İki Kalbin Bir Hissi

Sen geçme benden ey sebeb-i şevkı cânımın!  
Değmez tahassürâta mürûru zamânımın  
Gönlüm vuruldu gözlerine... oldu bâisi  
Şûhâne bir nazar hatar-ı nâgehânımın  
Yâd-ı şetâretin tarab-engîz-i subh olur  
Tenhâyî-i şebânesine âşiyânımın  
Sen ey hayâl-i târîma revnak veren güneş  
Her kûşesinden eyle zuhûr âsumânımın  
Mehtâblar, seherler olurken revâ mıdır  
Bîtab kalması ufk-ı bî-kerânımın?  
Döktün de berk ü bânımı, gördükçe sonra hayf!



Rûhun sıkıldı manzarasından hazânımın.  
 Bin çâre-i halâs bulurdun hayatuma  
 Dermânı âşikâr idi derd-i nihânımın;  
 Artık ümmîd yok güzelim ağla hâlîme  
 Cânımda pençesi ecel-i bî emânımın

İsmail Safa-Mehmed Tevfik

*Maârif*, nr. 201, 28 Rebiulâhir 1313/5 Teşrinievvel 1311, s. 426;  
 İsmail Safa, *Mensiyyât*, 2. bs., İstanbul, 1328, s. 63-64.

### Şiir Parçalarından

Pür-tarâvet... riyâh-ı cennetten  
 Dem urur bir nesîm-i rûh-âver;  
 Kurtulup sıklet-i harâretten  
 Sanki dağ, taş bütün teneffüs eder!  
 Güneşin son şua-ı gülgûnu  
 Gökte revnak verir sehâbelere,  
 Onların aks eder zılâli yere...  
 Başkadır, benzemez dem-i sehere  
 Şâmgâhın o hüsn-i mahzûnu!  
 Oturup revzeninde bir akşam,  
 Şöyle âfâkı seyre dal, güzelim!  
 Pembe envâr içinde bir muzlim  
 Pâre-i ebr olunca manzûrun  
 Ne olur dökse çeşm-i mahmûrun  
 Bir iki katrecik sirişk-i garâm?  
 Gördüğün ebr-pâre-i şeb-fâm  
 O benim vech-i iğbirârımdır...  
 Sen benim yâr-ı gül-izârımsın!

Mehmed Fikret

*Maârif*, nr. 2, 3 Receb 1313/7 Kânunievvel 1311, s. 20.

**Kıt'a**

-Bir arkadaşına-

Değil şi'rin -diyorsun- lâayık-ı takdîr... pek doğru!  
 Beğenmem yazdığım âsârı, takdîrim demek doğru.  
 Fakat hep kendi fikrim, kendi hissim, kendi şi'rimdir!  
 Benimdir her ne söylersem gerek yanlış, gerek doğru!

Diğer

-Safa Beye-

Düşmek revâ mı -hırs ile- bir kayd-ı zâide  
 Zengin olursa kafiye rengîn olur diye?  
 Âzâde istiyor gönül eş'ârı doğrusu;  
 Hoş gelmiyor mizâcına tekayyüd-i kafiye!

Diğer

-Kendime-

İbrâz eder nigâhıma bazen garîbdir  
 Bir kıt'a-i hayâtımı levh-ı tasavvurum.  
 Benzer tahayyül eylediğim çehreler bana  
 Parlar bakışlarında sirişk-i teessürüm!

Mehmed Fikret

*Maârif*, nr. 6, 1 Şaban 1313/4 Kânunisani 1311, s. 83.

**Tesehhür**

Sabah perde-i târik-i leyli çâk edecek:  
 Lika-yı muzlim-i ekvâmı tâbnâk edecek!...  
 Yazık! O perde-i zulmet ridâ-yı ma'nâdır,  
 Açılmasın ki serâir hep anda peydâdır.  
 Şümûs-ı fikrete ancak odur fezâ-yı zuhûr;  
 Küşâdedir o karanlıkta bin derîçe-i nûr  
 Ki her yerinden olur münteşir cemâlullah,  
 Ki her yerinde görür dîde bin sabâh-ı siyâh.

Sakın açılmasın ey ufk-ı çeşm-i giryânım!  
 Senin yüzündeki jeng-i melâle hayranım.  
 Giriftedir nazarım zülf-i tâbdârında;  
 Neler hayâl ederim pîş-i iğbirârında!  
 Hevâ-yı tab'ıma cûşîş veren sükûnundur;  
 Rebâb-ı şî'rimi samt-ı keder-nümûnundur  
 Ki böyle zemzeme-sâz-ı pür-ihzâz eyler...  
 Siyâh dîdelerin rûha keşf-i râz eyler.  
 Diler gönül ki -zılâlinle tâ-ebed mahsûr-  
 Hayâlim ile âgûş-ı vahdetinde huzûr.  
 Yazık! Leyâl-i tecellî de bî-beka sayılır,  
 Sabah olur yine âfâka nurlar yayılır.  
 Evet, hakîkati nûr-ı vuzûh eder ikmâl;  
 Söner -dirîğ!- sabâha çıkınca şem'-i hayâl!  
 Hayâl başka, hakikat de başka âlemdir!...  
 Gönül hakikate... yani hayâle mahremdir!...

M. T. Fikret

*Maârif*, nr. 9, 23 Şaban 1313/25 Kânunisani 1311, s. 129-130.

### Tebriknâme-i Nâçizâne

Bârekallah zehî rûz-ı meserret-bahşâ  
 Ki sanır seyr eden iclâlini bir îd-i safâ  
 Öyle rûz-ı şeref-endûz ki hurşîd-i ezal  
 Kemterîn pertev-i ikbâline reşk etse revâ  
 Öyle bir rûz-ı dil-efrûz ki âfâk-ı emel  
 Mîhr-i pür-tal'atının matla'ıdır dense becâ  
 Öyle bir rûz-ı ferah-nâk ü cihan-ârâ kim  
 Kadr u şânı nice eyyâma kılar istiğnâ  
 İzzet-i kadrine iclâl-i müşîrî hem-ser  
 Rif'at-i şânına ikbâl-i vezâret hem-pâ  
 Cûş eder nağme-i tebrîk ü senâ dillerden  
 Eylemiş dilleri bir şevk-ı azîm istîlâ  
 Subh-ı cennet mi bu ya îd-i saâdet mi nedir

Başka bir ân olamaz böyle füyûzât-nümâ  
 Bu tecellî, bu letâfet, bu fûrûğ-ı behcet  
 Yeni bir lütf-ı cihân-kıymeti eyler îmâ  
 Pertev-i âtufeti pâdişeh-i devrânın  
 Lem'a-bahşâ-yı uyûn oldu yine mihr-âsâ  
     O şehinşâh-ı kadr-dân ü kadr-ı istiklâl  
     Bir inâyetle buyurdu yine i'lâ-yı kemâl  
 Bir inâyet ki olur mûcib-i fahr-i mevkûr  
 Bir inâyet ki değer müjdesi bin sûr u sürûr  
 Bir inâyet ki onun hükm-i neşât-âverini  
 Geldi teşyîde bugün işte bu vâlâ-menşûr  
 Öyle menşûr ki her yüzden eder neşr-i füyûz  
 Hatt-ı zerrîni ruh-ı şâhid-i ma'nâdaki nûr  
 Bâl-i anka-yı saâdet ona tuğrâ-yı celâl  
 Meşre-i hûr ona pîrâyış-i zîbâ-yı sutûr  
 Her biri bir şeref ü devlete burhân-ı münîr  
 Noktalar gird-i sutûrunda leâl-i mensûr  
 Bu ne tebşîr-i müferrih ki misâl-i kevser  
 Gezer evvâhda ervâhı eder mest-i sûr  
 Böyle tevcîhe denir işte vecîh ü şâyân  
 Böyle taltîfe denir işte cedîr ü mebrûr  
 Güher-i pâki hünerdir koyabilmek yerine  
 Başkadır ehline erbâbına tefvîz-i umûr  
 Ehl ü erbâbını taltîf ile tekrîm iledir  
 Ki olur bunca eser bunca terakki ve huzûr  
     Ederek hep şu büyük hikmete vakf-ı im'ân  
     Bez-i a'tâf ediyor ehline sultân-ı cihân  
 Bak şu ârâyış-i cân-peyrev ü müstesnâya  
 Bak şu kâşâne-i pür-behcet ü rûh-efzâya  
 Sahn-ı cennet gibi pür-şa'saa güya salmış  
 Nahl-ı tûbâ-yı emel her tarafa bir sâye  
 Reşk eder tarh-ı dil-âramına beyt-i ma'mûr  
 Zîr-i bâmı nazar etmez felek-i mînâya

Renk ü resm-i nigehefrûzu hususiyle bugün  
 Naz eder bir nice eyvân-ı cihân-ârâyâ  
 Böyle binlerce hoş eyyâmını inşaallah  
 Görürüz şükrederiz Hâlık-ı bî-hem-pâyâ  
 Coşuyor nûr-ı safâ revzene-i pâkinden  
 Uçuyor şevk u tarab şeş cihet-i dünyâyâ  
 Eyle hürmetle güzer bâb-ı muallâsından  
 Bak şu dîvân-ı felek-şân ü şeref-pîrâyâ  
 Feyz-i menşûr-ı hümâyûn ile pîrâstedir  
 Şanlıdır şanlı bu dîvân-ı muallâ-pâyâ  
 Dîdeler cilvegeh-i nûr u gönüller mesrûr  
 Çıkıyor bânk-i duâ bârgeh-i Mevlâyâ

Okuyor müjde bu musrâ ile peyk-i devlet

Erdi Tevfik vezir oldu velîni'met

O veliyyünniam-ı âtifet-ârâ ki hayal  
 Bulamaz mertebe-i fazlını takdîre mecâl  
 Ne desem vasf edemem tıynet-i ulviyyesini  
 Öyle ferhunde-hısâl öyle pesendîde-fiâl  
 Hâmî-i feyz-i kalem münşî-i sencîde-rakam  
 Âsîf-ı pâk-şiyem zât-ı refîu'l-âmâl  
 Perde-i hikmetidir sûtire-i esrâr-ı umûr  
 Pençe-i fikretidir ukde-küşâ-yı ahvâl  
 Bir güzel beytini sultân-ı sühan Nef'î'nin  
 Şimdi yâd eylememek bence olur ayn-ı vebâl  
 Kadr-i memdûhunu i'lâyâ kıyâm eyler de  
 Şöyle teşbîh eder ol şâir-i pâkîze-makal  
 "Zîr-i anka-yı şükûhunda felek bir beyze  
 Kef-i mîzân-ı vekarında zemîn bir miskal"  
 Şu kadar var ki bu memdûh-ı celîlü'l-kadrin  
 İzzet-i şânını teşbîh ile tasvîr muhâl  
 Yoktur emsâli ki zaten kime teşbih edeyim  
 Zât-ı zî-kudretine varsa yine zâtı misâl

Rehber-i azm-i hakîmânesi tevfik-i İlâh  
 Nâm-ı nâmîsi buna en güzel en şanlı güvâh  
 Ey kerem-perver-i âlî-nazar-ı adl-âyîn  
 Müsteşâr-ı şeref-âreste düstûr-ı güzîn  
 İstikamet gibi gayret gibi yüzlerce sıfat  
 Zât-ı sâmi-i vezîrâneni eyler tezyîn  
 Mültemi' cephe-i pâkinde ziyâ-yı himmet  
 Muntabı' tab'-ı şerîfnde esâs-ı temkîn  
 Hidemât u himemâtın ki müsellemdir hep  
 Zıkr ü ta'dâd değil belki olunmaz tahmîn  
 Âcizim yazmadan evsâfını inkâr etmem  
 Maksadım şiddet-i ihlâsımı etmek tebyîn  
 Arzım arz-ı ubûdiyyete yol bulmaktır  
 Yoksa pür-gûluğu bir vechile etmem tahsîn  
 Ömrüne devletine hayr duadan başka  
 Yoktur Allah bilir bir emel-i kalb-i hazîn  
 Eylesin her dem eyyâmını Mevlâ bir îd  
 Dâim ol südde-i ikbâl ü şerâfette mekîn  
 Hanedânınla yaşa bin yaşa mes'ûdâne  
 Rûzgârın olarak şerr ü hatâsından emîn  
 İzz ü şânın hele günden güne müzdâd olsun  
 Düşmenin yoktur eğer var ise berbâd olsun  
 Bende-i acz-refik, Mehmed Tevfik  
 Son Saat, nr. 42, 29 Nisan 1925, s. 2.

### Kaynaklar

- Abdurrahman Şeref, "Tevfik Fikret", *Düşünce [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 22-26.
- AKGÜN, Adnan, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Hâl Tercümeleleri: XIV, "Mehmed Tevfik Fikret", *Yedi İklim*, S. 41, Ağustos 1993, s. 51.
- AKYÜZ, Kenan, *Tevfik Fikret*, Ankara, 1947.
- Ali Ekrem (Aydın Nadir), "Tevfik Fikret Beye Verdiğim Tasvirin Altına Yazılmıştır", *Maarif*, nr. 6, 1 Şaban 1313/4 Kânunisanı 1311, s. 81-82.
- Ali Ekrem, "Bir Hatıra", *Muallim [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1333, s. 449-460.
- Ali Kâmi, "Tevfik Fikret", *Düşünce [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 33-40.
- Âmir Tevfik, "Nazîre", *Mirsad*, nr. 19, 18 Temmuz 1307, s. 149.

- Andelib Esad, "İfade-i Mahsûsa ve Teşekkür", *Maarif*, nr. 180, 7 Zilkade 1312/20 Nisan 1313, s. 185.
- ANDI, M. Fatih-TAŞÇIOĞLU, Yılmaz-YORULMAZ, Hüseyin, *Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi*, İstanbul, 1999.
- BANARLI, Nihad Sami, *Kültür Köprüsü*, İstanbul, 1985.
- BEZİRCİ, Asım, *Tevfik Fikret-Bütün Şiirleri-I*, İstanbul, 1984.
- BİLGEGİL, M. Kaya, *Tevfik Fikret'in İlk Şiirleri*, Erzurum 1970.
- BİLGEGİL, M. Kaya, *Yakınçağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar-II*, Erzurum, 1980.
- Cenap Şahabeddin, "Tevfik Fikret Bey", *Servet-i Fünûn*, y. 6, c. 11, nr. 268, 18 Nisan 1312, s. 122-124.
- Cenap Şahabeddin, "Tevfik Fikret", *Tasfir-i Efkâr*, nr. 1546, 17 Şevval 1333/15 Ağustos 1331-28 Ağustos 1915, s. 3.
- Cumhuriyet*, y. 42, S. 14695, 30 Haziran 1965, s. 1.
- E. Necib, "Baba", *Malûmat*, nr. 41, 22 Cemaziyelevvel 1312/15 Eylül 1310, s. 324.
- E. Necib, "İlk Sevgi", *Malûmat*, nr. 36, 1 Cemaziyelevvel 1312/20 Teşrinievvel 1310, s. 281.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet, *Tevfik Fikret Malûmat'ta*, İstanbul, 1965.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet, *Tevfik Fikret*, İstanbul, 1963.
- Eşref Edib, *Tevfik Fikret'i Beş Cepheden Kırk Muharririn Tenkitleri*, İstanbul, 1362-1943.
- Fikret, "Jan", *Maarif*, nr. 200, 21 Rebiulahir 1313/28 Eylül 1311, s. 413-416.
- Fikret, "Validelik", *Maarif*, nr. 186, 27 Zilhicce 1312/8 Haziran 1311, s. 251-252.
- GÖZE, Ergun, *Peyami Safa-Nazım Hikmet Kavgası*, İstanbul, 1981.
- HALMAN, Talât S., "Halûk'un Son Vedat", *Milliyet*, y.17, S. 6668-6672, 19-23 Haziran 1966, s. 6.
- Hey'et-i Tahriyye, "Erbâb-ı Mütalâaya", *Maarif*, nr. 28, 24 Muharrem 1314/27 Haziran 1312, s. 417-419.
- Hüseyin Cahid, *Edebî Hatıralar*, İstanbul, 1935.
- Hüseyin Cahid, *Kavgalarım*, İstanbul, 1326.
- Hüseyin Ragıb, "Fikret'in İlk Neşredilen Yazısı", *Muallim [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1333, s. 517.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, "Tevfik Fikret", *Son Asır Türk Şairleri*, 3. bs., C. 4, İstanbul, 1988.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Sadrazamlar*, 3. bs., C. 3; C. 4, İstanbul, 1982.
- "İfade-i Mahsûsa", *Maarif*, nr. 26, Muharrem 1314/20 Haziran 1312, s. 401.
- "İfade-i Mahsûsa ve Teşekkür", *Maarif*, nr. 180, 7 Zilkade 1312/20 Nisan 1311, s. 185.
- "İtizar", *Malûmat*, nr. 47, 1 Şevval 1312/15 Mart 1310, s. 2.
- İsmail Hikmet, "Fikret ve Hayatı", *Düşünce [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 110-224.
- İsmail Hikmet, "Fikret", *Muallim [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1333, s. 479-494.
- İsmail Safa, *Hissiyât*, 2. bs., İstanbul, 1328.
- İsmail Safa-Mehmed Tevfik, "İki Kalbin Bir Hissi", *Maarif*, nr. 201, 28 Rebiulâhîr 1313/5 Teşrinievvel 1311, s. 426.

- Kâmil (Yusuf Kâmil Paşa), "Muğber", *Mirsad*, nr. 25, 29 Ağustos 1307, s. 197.
- KAPLAN, Mehmet, *Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser*, 2. bs., İstanbul, 1987.
- KARACA, Emin, *Türk Basınında Kalem Kavgaları*, İstanbul, 1998.
- KARİPER, Cafer, *Ara Nesil Şairi Recep Vahyî (Hayatı ve Eserleri)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997.
- Köprülüzade, Mehmed Fuad, *Tevfik Fikret ve Ahlâkı*, İstanbul, 1918.
- M. Naşid, "Bir Makale-i İntikadiye", *Maarif*, nr. 193, 13 Safer 1313/4 Ağustos 1313, s. 332.
- M. T. Fikret, "Tesehhür", *Maarif*, nr. 9, 23 Şaban 1313/25 Kânunisanı 1311, s. 129-130.
- M. T., "Güzellik", *Malûmat*, nr. 1, 16 Şubat 1311/10 Şubat 1309, s. 5-6.
- Maarif*, nr. 188, 11 Muharrem 1313/22 Haziran 1311, s. 279.
- Malûmat*, nr. 37, 8 Cemaziyelevvel 1312/27 Teşrinievvel 1311, s. 290.
- Mehmed Fikret, "1-Ninesine" ve "2-Yavrucağa", *Malûmat*, nr. 34, 17 Rebiulahir 1312/2 Teşrinievvel 1310, s. 264.
- Mehmed Fikret, "Bir Kıt'a", *Malûmat*, nr. 24, 8 Safer 1312/28 Temmuz 1310, s. 185.
- Mehmed Fikret, "Fıkra-i Edebiyye: Nâdim", *Malûmat*, nr. 25, 15 Safer 1312/4 Ağustos 1310, s. 194-195.
- Mehmed Fikret, "Hepimiz Tabiatın Birer Acemi Şakirdiyiz", *Malûmat*, nr. 26, 21 Safer 1312/11 Ağustos 1310, s. 203-204.
- Mehmed Fikret, "Makale-i Mahsûsa", *Malûmat*, nr. 24, 7 Safer 1312/28 Temmuz 1310, s. 186.
- Mehmed Fikret, "Sevda mısın, Ümmîd misin, Neş'e misin Sen?", *Malûmat*, nr. 31, 27 Rebiulevvel 1312/15 Eylül 1310, s. 241-242.
- Mehmed Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları-2*, İstanbul, 1989.
- Mehmed Rauf, "Fikret'in Hayatı ve Hususiyeti", *Servet-i Fünûn*, y. 9, c. 18, nr. 465, 27 Kânunisanı 1315, s. 354.
- Mehmed Rifat, "Ud Çalarak Şarkı Söyleyen Bir Güzele", *Malûmat*, nr. 46, 17 Ramazan 1312/2 Mart 1310, s. 361-362.
- Mehmed Tevfik, "Bahar", *Mirsad*, nr. 7, 25 Nisan 1307, s. 51.
- Mehmed Tevfik, "Başka", *Mirsad*, nr. 17, 4 Temmuz 1307, s. 131.
- Mehmed Tevfik, "Bir Kıt'a", *Nihâl*, cüz. 3, c. 1, Dersaadet, 1303, s. 69.
- Mehmed Tevfik, "Ey Kız", *Hazîne-i Fünûn*, nr. 2, 8 Temmuz 1309/7 Muharrem 1311[20 Temmuz 1893], s. 2.
- Mehmed Tevfik, "Gazel", *Berk*, nr. 10, cüz. 1, 1302, s. 301-302.
- Mehmed Tevfik, "Gazel", *Berk*, nr. 2, cüz. 1, 1302, s. 50-51.
- Mehmed Tevfik, "Gazel", *Berk*, nr. 2, cüz. 1, 1302, s. 63-64.
- Mehmed Tevfik, "Gazel", *Berk*, nr. 5, cüz. 1, 1302, s. 154.
- Mehmed Tevfik, "Gazel", *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 1677, 26 Kânunievvel-7 Kânunisanı Frengî sene 1884/8 Rebiulevvel 1301, s. 3.
- Mehmed Tevfik, "Gazel", *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 1703, 27 Kânunisanı-8 Şubat Frengî sene 1884/10 Rebiulahir 1301, s. 3.
- Mehmed Tevfik, "Kıt'a", *Maarif*, nr. 6, 1 Şaban 1313/4 Kânunisanı 1311, s. 83.
- Mehmed Tevfik, "Mezârîstân", *Berk*, nr. 10, c. 1, 1302, s. 315-317.



- Mehmed Tevfik, "Na't", *Nihâl*, cüz. 1, c. 1, 1303, s. 2-4.
- Mehmed Tevfik, "Sevdiğim!", *Berk*, nr. 9, cüz. 1, 1302, s. 266-267.
- Mehmed Tevfik, "Sitâyîş-i Hazret-i Padişahî", *Mirsad*, nr. 24, 19 Ağustos 1307, s. 186-188.
- Mehmed Tevfik, "Şiir Parçalarından", *Maârif*, nr. 2, 3 Receb 1313/7 Kânunievvel 1311, s. 20.
- Mehmed Tevfik, "Tebriknâme-i Nâçizâne", *Son Saat*, nr. 42, 29 Nisan 1925, s. 2.
- Mehmed Tevfik, "Tevhîd", *Mirsad*, nr. 14, 13 Haziran 1307, s. 105-106.
- Mehmed Tevfik, "Üstâd-ı sühan-verân Muallim Naci Efendi Hazretlerinin bir gazeli-meşhûrlarını tahmîstir.", *Berk*, nr. 11, C. 1, 1302, s. 328-330.
- Mirsad*, nr. 9, 9 Mayıs 1307, s. 65.
- Mirsad*, nr. 14, 13 Haziran 1307, s. 107.
- Mirsad*, nr. 19, 18 Temmuz 1307, s. 145-148.
- Nâzım, "Primadonna", *Malûmat*, nr. 30, 20 Rebiulevvel 1312/8 Eylül 1310, s. 234-235.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul, 1983.
- PARLATIR, İsmail- ÇETİN, Nurullah, *Tevfik Fikret-Bütün Şiirleri*, Ankara, 2001.
- PARLATIR, İsmail, *Tevfik Fikret-Dil ve Edebiyat Yazıları*, Ankara, 1993.
- Recaizade Mahmud Ekrem, *Takdîr-i Elhân*, İstanbul, 1302.
- Recaizade Mahmud Ekrem, *Zemzeme-Üçüncü Kısım*, İstanbul, 1301.
- Rıza Tevfik, *Tevfik Fikret-Hayati, Sanati, Şahsiyeti*, İstanbul, 1945.
- Ruşen Eşref Ünaydın-Bütün Eserleri* (hızl. Necat Birinci-Nuri Sağlam), C. 1; 3; 4, Ankara, 2002.
- Ruşen Eşref, "Cenap Şahabeddin Bey", *Vakit*, nr. 63, 7 Rebiulevvel 1336-22 Kânunievvel 1333/1917, s. 2.
- Ruşen Eşref, "Cenap Şahabeddin Beyi Bir Gün Ziyaret", *Donanma*, C. 3, nr. 54, 2 Temmuz 1331, s. 853-855.
- Ruşen Eşref, *Tevfik Fikret*, İstanbul, 1919.
- Sadettin Nüzhet, *Sanih Rifat Hayati ve Şiirleri*, İstanbul, 1934.
- SERTEL, Sabiha Zekeriya, *Tevfik Fikret-Mehmet Akif Kavgası*, İstanbul, 1940.
- Süleyman Nazif, "Söyle", *Malûmat*, nr. 48, 7 Zilkade 1312/20 Nisan 1311, s. 378.
- Süleyman Nazif, "Tevfik Fikret'e", *Muallim, [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1333, s. 425-427.
- Süleyman Nazif, "Tevfik Fikret", *Düşünce [Nüsha-i Mahsûsa]*, İstanbul, 1334, s. 27-29.
- Süleyman Nazif, *Mehmed Akif*, (Târîh-i tahrîri: 1337-1919), İstanbul, 1924.
- SÜMBÜLLÜK, Esat Sezai, *Tevfik Fikret, Tarih-i Kadîm Şiiri Şerhi*, İstanbul, 1947.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Tevfik Fikret-Hayati, Şahsiyeti, Şiir ve Eserlerinden Parçalar*, İstanbul, ts.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, "Muallim Naci ile Recaizade Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hadiseler", *Türkiyat Mecmuası*, C. X, y. 1951-1953, s. 159-200.
- TEBER, Serol, *Tevfik Fikret'in Melânkolik Dünyası-Aşçıyan'daki Kâhin*, İstanbul, 2002.
- TEPEYRAN, Ebubekir Hâzım, *Hatıralar* [hızl. Faruk İlkan], İstanbul, 1998.

- Tevfik Fikret, "Musâhabe-i Edebiyye: Mukaddime", *Servet-i Fünûn*, y. 5, C. 10, nr. 256, 25 Kânunisani 1311/6 Şubat 1896, s. 338.
- Tevfik Fikret, "Musâhabe-i Edebiyye-16: Evzân-ı Arûz", *Servet-i Fünûn*, y. 6, C. 11, nr. 292, 3 Teşrinievvel 1312/15 Ekim 1896, s. 84.
- Tevfik Fikret, "Tecdîd-i İzdivaç", *Servet-i Fünûn*, y. 6, C. 11, nr. 275, 6 Haziran 1312, s. 229-230.
- TOKGÖZ, Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım* [hızl. Alpay Kabacalı], İstanbul, 1993.
- Vehbizade Muallim Rüşdî, "Hayalime" *Malûmat*, nr. 44, 16 Şaban 1312/30 Kânunisani 1310, s. 346-347.
- Vehbizade Muallim Rüşdî, "Nazîre-i Fikret", *Malûmat*, nr. 46, 17 Ramazan 1312/2 Mart 1310, s. 361.
- Vehbizade Muallim Rüşdî, "Nazîre", *Malûmat*, nr. 47, 1 Şevval 1312/15 Mart 1310, s. 370.
- Yaşar Nabi, *Tevfik Fikret-Hayati, Sanati, Şiirleri*, İstanbul, 1964.